

Vrije Universiteit Brussel

Kinderen die getuige zijn van ouderlijk partnergeweld: onderzoek naar de mogelijke gevolgen

Eindverhandeling tot licentiaat in de Klinische Psychologie

Student: Lotgering Stéphanie

Promotor: Prof. Dr. I. Ponjaert-Kristoffersen

Organisatie: Beweging Tegen Geweld – vzw Zijn

Academiejaar 2006–2007

WETENSCHAPSwinkel
Brussel

Samenvatting

Dit onderzoek gaat de gevolgen na van jongeren die getuige zijn geweest van ouderlijke conflicten. 72 jongeren tussen de 16 en 18 jaar oud uit het algemeen secundair onderwijs vulden een vragenlijst in. Deze vragenlijst werd samengesteld uit reeds bestaande vragenlijsten. Uit de resultaten blijkt dat 38,9% nauwelijks geconfronteerd wordt met ouderlijke conflicten, eveneens 38,9% wordt af en toe blootgesteld aan ouderlijke ruzies en 22,2% van de respondenten zijn frequent getuige van conflicten tussen hun ouders. Vervolgens werd nagegaan of jongeren die ouderlijke conflicten melden meer agressie vertonen. De resultaten geven geen eenduidig beeld. 58 van de 72 respondenten verdeeld over een lage, een gemiddelde en een hoge frequentie van conflict behalen een hoge of zeer hoge score op de BDHI-D. Dit wil zeggen dat een groot aantal van de ondervraagde jongeren agressief gedrag gebruikt ongeacht de frequentie van conflict. Voorts werd onderzocht of meisjes die ouderlijke conflicten melden meer internaliserend probleemgedrag gaan vertonen. De resultaten ondersteunen de hypothese statistisch noch kwalitatief. Hieruit blijkt dat zowel jongens als meisjes internaliserende gedragingen vertonen en dus niet een meerderheid aan meisjes. Ten slotte werd nagegaan of jongens die ouderlijke ruzies melden meer externaliserend probleemgedrag gaan vertonen. Statistisch werd hier geen ondersteuning voor gevonden maar kwalitatief wel. Naarmate de frequentie van conflict toeneemt gaan jongens eerder kwaad worden en agressief gedrag vertonen.

Dankwoord

Ik zou willen beginnen met het bedanken van enkele mensen voor de totstandbrenging van deze licentiaatsscriptie.

In de eerste plaats zou ik mijn promotor professor dr. I. Ponjaert-Kristoffersen willen bedanken voor al de tijd die ze heeft vrijgemaakt voor me en de hulp en ondersteuning die ze geboden heeft. Ten tweede wil ik ook Evy Van De Velde bedanken voor haar gedrevenheid en motivatie. Bij de aanvang van deze licentiaatsscriptie waren we vrijwel onbekenden voor elkaar. Ik weet dat het niet makkelijk is om met een onbekende samen te werken, laat staan met mij... Meermaals heb ik haar lastiggevallen met vele vragen en klaagzangen, maar gelukkig heeft dit niet geleid tot partnergeweld. Wat mij betreft, was het een aangename samenwerking. Eveneens wil ik ook mijn familie, en in het bijzonder mijn ouders, bedanken voor de ondersteuning en medeleven gedurende dit hele proces. Ook voor hen was dit een stressvolle periode. Ten slotte mag ik mijn vrienden Tessa, Joy, Stev, Imke en John niet vergeten. Zij hebben altijd achter mij gestaan en me altijd de nodige motivatie gegeven wanneer ik het niet meer zag zitten. Dankzij hen had ik niet het gevoel dat ik er alleen voor stond.

Inhoudstafel

---

1. Literatuurstudie	p.5
1. Inleiding	p.5
2. Ouderlijk Partnergeweld: Omschrijving en Prevalentie	p.5
2.1: Definiëring en vormen van ouderlijk partnergeweld	p.5
2.2: Prevalentie	p.6
3. Theoretische Benaderingen	p.7
3.1: Leertheoretische benadering	p.7
3.2: Cognitief-Contextueel Model	p.8
3.3: Systeemtheoretische benadering	p.9
3.4: Besluit	p.10
4. Risico- en Protectieve Factoren	p.10
4.1: Kindgebonden risico- en protectieve factoren	p.10
4.1.1: Gender	p.11
4.1.2: Leeftijd	p.12
4.1.3: Coping en de mate van controle die het kind heeft over de situatie	p.12
4.2: Situationele en Contextuele Invloeden	p.13
4.2.1: Invloed van het type geweld waaraan het kind wordt blootgesteld	p.14
4.2.2: Sociale Omgeving	p.14
4.3: Besluit	p.15
5. Gevolgen	p.16
5.1. De rol van de perceptie	p.17
5.2. Onderscheid tussen getuige zijn van ouderlijk geweld en kindermishandeling	p.17
5.3. Partnergeweld als traumatische ervaring	p.18
5.4. Invloed van geweld op de Opvoeding	p.19
6. Besluit	p.20
2. Onderzoeksmethode	p.21
2.1. Doelstelling van het onderzoek	p.21
2.2. Onderzoeksgroep	p.21
2.2.1. Selectie van de deelnemers	p.21
2.2.2. Respondenten	p.22
2.3. Onderzoeksinstrument	p.22
2.3.1. Children's Perception of Interparental Conflict Scale (CPIC)	p.23
2.3.2. Youth Self Report Form (YSRF)	p.23
2.3.3. Buss-Durkee Hostility Inventory (BDHI-D)	p.24
2.3.4. Opstellen van de vragenlijst	p.25
2.3.5. Afnameprocedure	p.26
2.4. Analyse	p.26
2.5. Kenmerken van het onderzoek	p.27
3. Resultaten	p.28
3.1. Demografische gegevens	p.28
3.2. Hypothesen	p.29
3.2.1. Jongeren die ouderlijke ruzies melden vertonen meer agressie	p.29
3.2.2. Tussen jongens en meisjes die ouderlijke ruzies melden is er een verschil in het vertonen van internaliserende problemen	p.34
3.2.3. Tussen jongens en meisjes die ouderlijke ruzies melden is er een verschil in het vertonen van externaliserende problemen	p.39
4. Bespreking	p.43
5. Besluit	p.47
Referenties	
Bijlage	

1. LITERATUURSTUDIE

---

1. INLEIDING

Ouderlijk partnergeweld, huiselijk geweld of partnermishandeling is voor veel mensen een onbekende problematiek. Het is een vorm van geweld die nauwelijks wordt besproken in de media. Toch worden heel wat gezinnen geconfronteerd met dit soort geweld. Voor alle betrokken partijen zal dit een invloed hebben en dit zowel op korte als op lange termijn.

Binnen dit onderzoek ligt de nadruk op de kinderen die getuige zijn van ouderlijke conflicten. Elk kind zal een manier zoeken om met de ruzies en conflicten tussen de ouders om te gaan. Een belangrijke vraag die hierbij kan worden gesteld, is welke gevolgen dit heeft voor het kind. Als eerst zal er een omschrijving van ouderlijk partnergeweld worden gegeven, vervolgens worden de theoretische benaderingen, risico- en protectieve factoren toegelicht. Ten slotte zal er dieper ingegaan worden op de gevolgen.

2. OUDERLIJK PARTNERGEWELD: OMSCHRIJVING EN PREVALENTIE

2.1. Definiëring en vormen van ouderlijk partnergeweld.

Voor de omschrijving van het begrip partnergeweld wordt verwezen naar het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (IGVM)¹. De omschrijving die in het nationaal actieplan met betrekking tot partnergeweld wordt gehanteerd, is voor dit onderzoek geschikt omdat ze heel breed is en verschillende aspecten bevat. Zo wordt geen onderscheid gemaakt in de aard (al dan niet samenwonend/getrouwd, hetro- homoseksueel) en de duur van de relatie. De omschrijving verwijst ook naar verschillende vormen van geweld en er is aandacht voor de verschillende slachtoffer waaronder de kinderen.

In het actieplan wordt partnergeweld omschreven als: "Geweld in intieme relaties is een geheel van gedragingen, handelingen en houdingen van één van de partners of ex-partners die erop gericht zijn de andere te controleren en te domineren. Het omvat fysieke, psychische, seksuele en economische agressie, bedreigingen of geweldplegingen die zich herhalen of kunnen herhalen en die de integriteit van de ander en zelfs zijn socio-professionele integratie aantasten. Dit geweld treft niet alleen het slachtoffer, maar ook de andere familieleden, waaronder de kinderen. Het is een vorm van intrafamiliaal geweld. Meestal zijn de daders van

---

¹ <http://www.igvm.fgov.be/>

dit geweld mannen en de slachtoffers vrouwen. Geweld in intieme relaties in de privé-sfeer is een uiting van de ongelijke machtsverhoudingen die in onze samenleving nog steeds bestaan tussen vrouwen en mannen.”

Ouderlijk partnergeweld kan dus verschillende vormen aannemen: (1) lichamelijk geweld dat bestaat uit slaan, duwen, schoppen, bijten, aan de haren trekken, brandwonden toebrengen, de partner van de trap duwen en/of de partner bedreigen met wapens; (2) seksueel geweld en/of verkrachting van de partner en (3) psychisch geweld zoals het uitlokken van angst door de partner te laten leven in onzekerheid omdat deze laatste niet weet wanneer 'een aanval' zal plaatsvinden. Onder psychologisch geweld valt ook de partner isoleren, weinig of geen bezoek van de familie of vrienden toelaten en het geven van kritiek en/of opmerkingen waardoor het zelfwaardegevoel wordt aangetast. (Beke & Bottenberg, 2003; Shipway, 2004; Johnson, 1995) In sommige gevallen treedt het geweld eenmalig op (zoals een klap die toevallig wordt gegeven) en zijn er minimale gevolgen voor het gezin. Voor andere partners zijn er vergaande gevolgen wanneer het geweld alles gaat overheersen en elk gedrag dat het slachtoffer stelt, wordt beïnvloed door een mogelijke nieuwe aanval van de partner. (Beke & Bottenberg, 2003; Shipway, 2004).

2.2. Prevalentie

Partnermishandeling is vaak een verborgen problematiek, zowel voor de statistieken als voor familieleden, vrienden en de bredere sociale context waar het gezin in leeft (Shipway, L., 2004), omdat het voor de gezinsleden niet altijd eenvoudig is om hierover te praten. Het gaat om geweld dat zich afspeelt in de huiskamer waardoor het, in vergelijking met andere soorten van geweld, vanzelf minder zichtbaar is. (Beke & Bottenberg, 2003; Johnson, 1995).

Meestal handelen prevalentiecijfers, onderzoeken en verklaringen over partnergeweld van mannen op vrouwen (Shipway, 2004). Toch wordt het feit dat ook mannen het slachtoffer kunnen zijn van huiselijk geweld niet ontkend. (Lloyd & Emery, 1994. In Chan, 1994). Voor incidentie- en prevalentiecijfers van België wordt verwezen naar de cijfers van Rosadoc²(2002), een vereniging voor gelijke kansen, emancipatie en vrouwenstudies. Deze vereniging maakt melding van het aantal keer er in de loop van één jaar bij de politiediensten aangifte werd gedaan van geweld in het algemeen. Wanneer specifiek wordt gekeken naar de melding van geweld binnen de familiale context kan worden gesproken van een stijging van het aantal gerapporteerde gevallen van slagen en verwondingen over de periode van 1997 tot 1999. In 1997 bedroeg het percentage 26,6%, in 1998 ging het om 28,0% van al de gevallen van geweldpleging en in 1999 ging het om 31,7%. Onderzoek naar geweld in het algemeen, uitgevoerd in 1998 door het Limburgs Universitair Centrum, geeft ons informatie over de

---

²<http://www.rosadoc.be/site/nieuw/start.htm>

prevalentie van ouderlijk partnergeweld. In de periode van 1988-1998 is het partnergeweld van mannen op van vrouwen gestegen met ongeveer 10% voor fysieke agressie en met ongeveer 3% voor seksuele agressie. Sinds 1998 wordt ook het geweld vrouwen op mannen in het onderzoek betrokken. Wanneer de cijfers voor beide geslachten met elkaar worden vergeleken, blijkt dat vrouwen (27,5% wat betreft fysieke agressie en 20,9% voor seksuele agressie) meer geconfronteerd worden met partnergeweld dan mannen (1,8% voor fysieke agressie en 7,7% wat betreft seksuele agressie). (Vanthienen, 2002 a)².

Niettegenstaande het gegeven dat partnergeweld een relatief verborgen problematiek is, maakt het een niet onbelangrijk deel uit van de statistieken met betrekking tot geweld in het algemeen. Wanneer partnergeweld voorkomt in een gezin, zal het een invloed hebben op alle gezinsleden. Voor kinderen die getuige zijn geweest van dergelijk geweld bestaat de kans dat zij op latere leeftijd (gedrags)problemen vertonen. Het is ook niet geheel ondenkbaar dat deze kinderen, wanneer ze zelf een partnerrelatie aangaan, zelf geweld gaan gebruiken of het slachtoffer worden van een mishandelende partner.

3. THEORETISCHE BENADERINGEN

Zoals hoger vermeld kunnen kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld op latere leeftijd (gedrags)problemen vertonen of zelf geweld gaan gebruiken. Verschillende theoretische verklaringsmodellen zijn voorhanden om dit te verklaren. De meest gangbare theorieën komen hierna aan bod; het betreft verklaringen vanuit de leertheoretische benadering, traumatheorieën en systeemtheorieën.

3.1. Leertheoretische benadering

De verklaringen vanuit dit theoretische kader betreft het instrumenteel leren van agressief gedrag. Kinderen imiteren hun ouders en in die zin zijn ouders krachtige modellen. (Grych & Fincham, 1990). Het imiteren van agressief gedrag, meestal gesteld door een mannelijke dader, is een veel gebruikte verklaring voor de hoge mate van agressief gedrag bij deze kinderen en dan vooral bij jongens. Uiteraard wordt niet alleen het gewelddadig gedrag aangeleerd, maar worden heel wat andere karakteristieken van ouderlijke gedragingen door observatie leren overgenomen. Hierbij kan gedacht worden aan de sociale vaardigheden die ouders hanteren (Rossman, e.a., 2000), de manier waarop aan relaties wordt vormgegeven en probleem-oplossingsstrategieën. Als ouders gebruik maken van agressief en gewelddadig gedrag om conflicten op te lossen, leren kinderen dat het een acceptabele manier is om met

conflicten om te gaan. Dit kan betekenen dat deze kinderen sneller agressief gedrag zullen gebruiken ten opzichte van hun leeftijdsgenoten. (Grych & Fincham, 1990; Carlson, 1990; Vanthienen, 2002 b³). In deze gezinnen is er meestal ook de afwezigheid van modellen die de kinderen leren om op een adequate manier emoties en gedrag te reguleren. Hierdoor leren ze hun emoties en gedrag te reguleren doormiddel van macht en controle over anderen. (Rossman, e.a. 2000; Margolin, e.a., 2001, in Grych & Fincham, (Ed.), 2001)

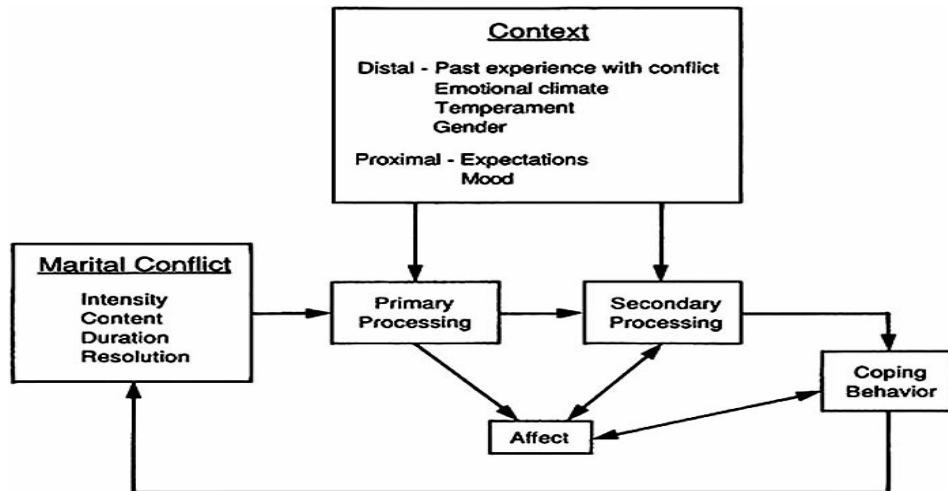
3.2. Het Cognitief-Contextueel model

Grych en Fincham (1990) beschrijven een model dat een kader wil schetsen van waaruit de reacties van kinderen vertonen ten opzichte van de ouderlijke conflicten kunnen worden onderzocht. Binnen dit model speelt de context waarin het ouderlijke conflict plaatsvindt een rol, net zoals de cognities van de kinderen en hun ontwikkelingsniveau. Deze context betreft de distale context (relatief stabiele of langzaam veranderende factoren) en de proximale context (de gedachten en de gevoelens die kinderen ervaren rond de conflicten). Met "cognities" wordt verwezen naar de verschillende ideeën die kinderen hebben over de conflicten van hun ouders. Drie vragen die kinderen zich kunnen stellen zijn hierbij belangrijk: (1) 'Wat gebeurt er?' (2) 'Waarom gebeurt dit?' en (3) 'Wat kan ik er aan doen?'. Verder worden de conflicten tussen de ouders als een stressor ervaren, die maakt dat het kind op een bepaalde manier zal moeten omgaan met de conflicten. Zowel de cognitie als de gemoedstoestand van het kind zullen hierin een rol spelen. Zo zullen kinderen reageren aan de hand van twee processen, namelijk primaire en secundaire processing. Als het kind gebruik maakt van primaire processing zal het zijn aandacht richten op het conflict en de informatie labelen als negatief en bedreigend ten opzichte van zichzelf. Deze perceptie dan leiden tot een affectieve evaluatie, waarbij angst en een gevoel van dreiging aanwezig zijn. Primaire processing heeft ook secundaire processing tot gevolg, waarbij het kind zal proberen het conflict te begrijpen en te bedenken wat hij/zij kan doen. Het kind zal een manier zoeken om met het conflict om te gaan. Succesvolle coping zal leiden tot het reduceren van het negatieve gevoel dat het conflict heeft opgeroepen. Niet succesvolle coping heeft voor gevolg dat deze kinderen een verhoogd niveau van stress blijven vertonen. Dit gehele proces zal een invloed hebben op hoe kinderen reageren opnieuw conflicten. Bij elk nieuw conflict zal het proces zich dan ook herhalen. (Grych & Fincham, 1990)

Het volledige model in detail beschrijven zou ons te ver leiden. Bovendien zullen heel wat van de kindgebonden- en contextuele factoren beschreven worden binnen het onderdeel van de risico- en protectieve factoren. Voor de volledigheid geven we nog even een schematische voorstelling van het model in onderstaande figuur:

---

³ <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/start.htm>

Figuur 1: Het Cognitief-Contextueel Model van Grych en Fincham (1990)

3.3. Systeemtheoretische benaderingen

Gezinnen waarin partnergeweld voorkomt, kunnen als disfunctioneel worden beschouwd. In deze gezinnen zijn de grenzen vaak gesloten, zodat er weinig of geen invloed van de buitenwereld mogelijk is. Vele van deze gezinnen kennen problematische relaties tussen de gezinsleden waarbij er dan sprake kan zijn van een coalitie tussen twee of meer personen naar iemand anders van het gezin, of waarbij kinderen betrokken worden in de conflicten van de ouders. In deze gezinnen kan ook de taakverdeling verstoord verlopen: kinderen nemen dan taken van de ouders over. Zoals eerder vermeld (leertheorie), leren kinderen heel wat vaardigheden in het gezin door middel van model-leren, wat in disfunctionele gezinnen niet anders is. Omdat deze gezinnen vaak een beperkt gedragsrepertoire hebben, zullen de kinderen ook weinig verschillende manieren leren om met conflictueuze situaties om te gaan. (Rossman, e.a., 2000)

Ouderlijke conflicten kunnen verschillende verstoringen teweeg brengen in het gezinssysteem. Zo kunnen ouders bij een teveel aan conflicten hun aandacht richten op de kinderen om afleiding te zoeken en kunnen de generatiegrenzen worden doorbroken als één van de ouders (samen met een kind) een coalitie tegen de andere ouder aangaat. Door veelvuldige conflicten kunnen ouders hun ouderlijke taken verwaarlozen wat er kan toe leiden dat de kinderen de taken, die niet aangepast zijn aan zijn/haar ontwikkelingsleeftijd, gaan overnemen. (Margolin, e.a., 2001, In Grych & Fincham, (Ed.), 2001)

In gezinnen waar ouders en kinderen veel energie moeten steken in het bewaken van de rust, zodat er geen nieuwe conflicten de kop op steken, zullen kinderen minder kunnen exploreren, waardoor ze zich minder kunnen ontplooiën om zo hun eigen mogelijkheden en beperkingen te leren kennen. Deze kinderen zullen ook leren dat sociale interacties niet veilig zijn en dat ze behoedzaam moeten zijn in sociale relaties. Tenslotte zullen heel wat gezinnen

waarin geweld voorkomt meer familiale en persoonlijke stressoren vertonen, wat een extra belasting kan vormen voor de gezinsleden (Rossman, e.a., 2000)

3.4. Besluit

Kinderen zullen voor zichzelf een evaluatie maken van de ouderlijke conflicten en deze proberen te begrijpen. Vaak zullen deze kinderen een strategie kiezen om met de conflicten om te gaan. De besproken theoretische verklaringsmodellen geven aan dat het getuige zijn van ouderlijk partnergeweld tot negatieve gevolgen kan leiden bij kinderen. Zo kunnen kinderen bepaalde (agressieve) gedragingen van de ouders overnemen. Specifieke eigenschappen van de relaties binnen het gezin kunnen kinderen beïnvloeden bij het aangaan van latere relaties.

In het volgende onderdeel worden mogelijke kindsgeboden- en situatiegeboden factoren die de gevolgen van ouderlijke conflicten kunnen verminderen (protectieve factoren) of versterken (risicofactoren) besproken.

4. RISICO - EN PROTECTIEVE FACTOREN

De wijze waarop kinderen reageren op ouderlijke conflicten en partnergeweld wordt bepaald door risico- en protectieve factoren die zowel aanwezig zijn bij het kind als in de omgeving. Risicofactoren zijn ongunstige variabelen voor de ontwikkeling van het kind. Protectieve factoren worden in verband gebracht met een lagere dan verwachte kans op de ontwikkeling van problemen. In aanwezigheid van een risicofactor zal een protectieve factor de kans verlagen op de ontwikkeling van een stoornis. (Groenendaal & Van Yperen, 1994, In Rispens, e.a., 1994; Ten Brinck & Veerman, 1998, In Bosch, e.a., 1998-1999)

Over de wijze waarop beide factoren ingrijpen op de ontwikkeling van een kind, zijn er twee verklaringen. (1) Er kan sprake zijn van een additief effect: als een kind twee risicofactoren heeft, dan is er een groter risico aanwezig op een negatieve uitkomst, dan wanneer een kind met één enkele risicofactor wordt geconfronteerd. (Rossman, e.a., 2002) Het aantal risicofactoren wordt verondersteld een betere voorspeller te zijn van stoornissen dan de aanwezigheid van één gekende factor. Bij een groter aantal factoren is de kans op het ontstaan van een stoornis dus groter. (Ten Brinck & Veerman, 1998 In Bosch, e.a., 1998-1999) (2) Kinderen kunnen een zeker niveau van risicofactoren verdragen zonder dat er negatieve gevolgen optreden, maar eenmaal ze boven dit niveau uitstijgen is er een grotere kans dat er zich voor het kind negatieve gevolgen voordoen. (Rossman, e.a., 2000)

Een veelheid aan factoren kunnen voor kinderen een risico vormen of kunnen het kind beschermen tegen de gevolgen van ouderlijk geweld. Het hiernavolgende overzicht van deze

factoren is zeker niet volledig. De factoren die voor het eigen onderzoek belangrijk zijn worden hier besproken, met name de kindgebonden factoren en de factoren die een invloed kunnen uitoefenen vanuit de bredere sociale en contextuele omgeving waar het kind opgroeit. De keuze ging uit naar factoren die relatief eenvoudig te operationaliseren zijn in het kader van een vragenlijstonderzoek: de kindgebonden factor geslacht is eenvoudig te bepalen, factoren zoals manier van coping, de aard van de conflicten en de sociale interacties kunnen bevestigd worden aan de hand van een vragenlijst.

4.1. Kindgebonden risico- en protectieve factoren

4.1.1 Gender

Heel wat studies tonen verschillen tussen meisjes en jongens aan in de manier van reageren op conflicten. Toch zijn deze bevindingen niet altijd eenduidig en worden resultaten niet altijd bevestigd in vervolgonderzoek (Grych, 1998). Jouriles & Norwood (2001, In Grych, & Fincham, (Ed.), 2001) stelden vast dat jongens meer negatieve reacties vertonen ten gevolge van partnergeweld dan meisjes. Andere onderzoeken tonen aan dat meisjes eerder negatieve reacties vertonen (Jouriles, e.a., 2001, in Grych, & Fincham, (Ed), 2001) Toch zijn onderzoekers het er over eens dat het zien van ouderlijke conflicten voor beide geslachten een risicofactor is. Wat wel verschillend kan zijn, afhankelijk van het geslacht, is het proces waarlangs het ouderlijk geweld een invloed uitoefent. (Rossman, e.a, 2000; Cummings, e.a., 1994). Zo zullen meisjes zichzelf meer verantwoordelijkheid geven met betrekking tot de ouderlijke conflicten; ze gaan de problemen en noden van de ouders proberen op te vangen en zichzelf de schuld geven van de conflicten. De schuld bij zichzelf leggen leidt veelal tot internaliserende problemen. (Rossman, e.a., 2000; Cummings, e.a., 1994). Jongens maken eerder gebruik van defensieve mechanismen en gaan zichzelf ook minder de schuld geven van de conflicten. Als de conflicten in frequentie toenemen zullen ze eerder kwaad worden en agressief gedrag vertonen. Dit kan betekenen dat jongens conflicten tussen hun ouders eerder als een bedreiging gaan beschouwen. Jongens zullen dan ook geneigd zijn om externaliserende problemen te ontwikkelen. (Rossman, e.a., 2000; Cummings, e.a., 1994). Onderzoek van El-Sheikh (2005), bij kinderen van de lagere school, toont aan dat een hoog niveau van angst bij jongens een kwetsbaarheidsfactor is voor cognitieve problemen, terwijl bij meisjes eerder het zich triestig en droevig voelen kan leiden tot cognitieve problemen en internaliserende gedragingen. Daarnaast zal ook een verhoogd angstgevoel bij meisjes leiden tot zowel internaliserende als externaliserende gedragingen.

4.1.2. Leeftijd

De (ontwikkelings)leeftijd, zal voor een groot deel bepalen hoe kinderen reageren op conflicten tussen hun ouders. Vooral de cognitieve capaciteiten zullen, afhankelijk van de leeftijd, zorgen voor een verschil in reactie (McDonald & Grych, 2006). In het algemeen wordt er in de literatuur vanuit gegaan dat jonge kinderen een grotere kwetsbaarheid vertonen ten opzichte van ouderlijk geweld. Jonge kinderen hebben minder mogelijkheden om hun gevoelens te reguleren. Ze hebben minder cognitieve mogelijkheden om de situatie en de omgeving te overzien en zijn nog afhankelijk van hun ouders wat betreft betekenisgeving van gebeurtenissen in de omgeving. Vandaar dat het niet verbazend is dat jonge kinderen een grotere kwetsbaarheid vertonen, welke kan leiden tot een verstoring van gedrag en emoties wanneer er blootstelling is aan ouderlijk geweld. (Fantuzzo, e.a., 1997; Grych, 1998).

Kleuters zullen, meer dan oudere kinderen, proberen tussen te komen in het conflict om er zo een einde aan te maken. Daarnaast vertoont deze leeftijdscategorie ook veel acting-out gedrag en volgen ze de opdrachten die ze krijgen van hun ouders niet altijd op (non-compliance gedrag). Recenter onderzoek toont aan dat 7 tot 9 jarige kinderen meer angst rapporteren, sneller zichzelf de schuld geven en minder mogelijkheden beschrijven om om te gaan met de conflicten dan 10-12 jarige kinderen (Grych, 1998; Jouriles, e.a., 2000). El-Sheikh & Cheskes (1995) vinden in hun onderzoek dat 6-7 jarigen tussenkomen in een conflict tussen de ouders door bijvoorbeeld partij te kiezen voor één van de ouders. Oudere kinderen bevestigen de oplossing van het conflict door er zich bij neer te leggen. In de late kindertijd en de adolescentie is de reactie van de kinderen eerder passief en gaat ze soms gepaard met dysforie en depressie.

4.1.3. Coping en de mate van controle die het kind heeft over de situatie

Kinderen beschikken over voldoende capaciteiten om te reageren op (on)verwachte gebeurtenissen. Toch kan worden gesteld dat wanneer kinderen ouderlijk partnergeweld waarnemen ze eerder machteloos staan: zo hebben ze bijvoorbeeld niet de lichamelijke kracht om geweld te stoppen. Tussenkomen in conflicten van de ouders kan voor het kind zelf ook een risico inhouden; het geweld kan zich immers verplaatsen naar het kind zelf. (Fosco, e.a., (2007) Kinderen kunnen op verschillende manieren omgaan met conflicten en geweld tussen hun ouders. Enerzijds kunnen ze gebruik maken van lichamelijke en/of psychische coping. Anderzijds kunnen ze een probleemgerichte en/of emotiegerichte coping hanteren.

Kinderen die gebruik maken van lichamelijke coping, mengen zich in de ouderlijke conflicten om er zo een einde aan te maken. Kinderen kunnen dit doen door te roepen naar hun vader, hem te slaan of weg te trekken van hun moeder. Kinderen proberen ook een einde te maken aan de conflicten door hulp buitenhuis te zoeken. Daarnaast gaan ze vaak ook strategieën gebruiken waarmee ze zichzelf, hun broer(s)/zus(sen) en moeder in veiligheid kunnen brengen. Vaak doen ze dit door vader zoveel mogelijk te vermijden, zeker wanneer ze aanvoelen dat er spanningen in de lucht hangen. Kinderen zullen ook veel tijd op hun kamer

doorbrengen, of wanneer ze ouder zijn, kiezen voor activiteiten die ze buitenhuis kunnen vervullen. Deze manier van coping kan worden beschreven als probleemgerichte coping. In dit geval zal met het probleem worden omgegaan door een directe interventie of door alternatieve oplossingen te zoeken. (Margolin, e.a., 2001, in Grych & Fincham, (Ed.), 2001; McGee, 2000) Er wordt gesteld dat probleemgerichte coping vooral nuttig is als mensen zelf de mogelijkheid hebben om het probleem waarmee ze geconfronteerd worden op te lossen. Over ouders die ruzie maken of die elkaar fysiek aanvallen, heeft het kind nauwelijks controle. In dit verband kan worden gesteld dat probleemgerichte coping niet altijd nuttig is. (Margolin, e.a., 2001, in Grych & Fincham, (Ed.), 2001)

Kinderen die psychologische coping hanteren, zullen vooral hun emoties uiten. Dit doen ze door te praten met andere kinderen, broers(s)/zus(sen) en/of familieleden of zelf teddyberen en huisdieren. Veel kinderen beschrijven echter ook dat het negeren van de gebeurtenissen een strategie wordt die ze leren te gebruiken om te kunnen omgaan met stress als gevolg van conflicten. (McGee, 2000) Hierbij aansluitend kan worden gesproken van emotiegerichte coping waarbij wordt omgegaan met problemen en stressvolle gebeurtenissen door middel van vermijding, selectieve aandacht en afstand nemen. (Margolin, e.a., 2001, in Grych & Fincham, (Ed.), 2001)

De manier van coping wordt voor een groot gedeelte bepaald door het geslacht. Meisjes gaan, wanneer ze het gevoel hebben dat ze gedrag kunnen stellen dat hen controle geeft over het ouderlijk conflict, gebruik maken van probleemgerichte coping. Door deze manier van coping zullen ze eerder depressieve- en/of angstsymptomen vertonen. Het vermijden van conflicten zou bij hen leiden tot minder gedragsproblemen. Jongens daarentegen maken eerder gebruik van het ventileren van emoties en wanneer ze de conflicten vermijden zullen ze depressieve symptomen vertonen. Bij hen zal de probleemgerichte coping leiden tot het minder frequent vertonen van gedragsproblemen. (Kerig, e.a., 1998, in Rossman, e.a., 2000) De invloed van het geslacht op coping zet zich ook verder op latere leeftijd. Studenten die getuige zijn geweest van geweld tussen hun ouders zijn angstiger. Meer specifiek wat betreft de vrouwen, blijkt dat deze depressiever én agressiever zijn dan vrouwen die geen getuige zijn geweest van ouderlijk geweld. (Rossman, e.a., 2000).

4.2. Situationele en contextuele invloeden

Kinderen kunnen worden blootgesteld aan verschillende vormen van ouderlijk partnergeweld. Zo zal de intensiteit, de frequentie en de inhoud van de conflicten een invloed hebben op de reacties die kinderen vertonen. Ook de sociale omgeving waarin het gezin leeft zal, een belangrijke invloed hebben op hoe kinderen omgaan met dit soort van geweld, precies omdat deze omgeving een aantal risicofactoren, maar ook protectieve factoren omvat. Hierbij kan worden gedacht aan het emotionele klimaat in het gezin en de manier waarop de ouders hun ouderrol vervullen. Kinderen zijn immers niet alleen getuige van het geweld en de

conflicten tussen hun ouders, ook de gezins- en relatiepatronen die aanwezig zijn, worden door kinderen opgenomen.

4.2.1. Invloed van het type geweld waaraan het kind wordt blootgesteld

Omwille van de verschillende vormen van ouderlijk partnergeweld is het niet geheel ondenkbaar dat de vorm van partnergeweld waaraan het kind wordt blootgesteld op zich een risicofactor kan vormen. De frequentie, de intensiteit en de duur van het geweld, de oplossing van het conflict en het feit of het conflict zich voor de ogen van het kind afspeelt of achter gesloten deur, zal een invloed hebben. (Margolin, e.a., 2001, in Grych & Fincham, (Ed.), 2001; Rossman, e.a., 2000) Verschillende van deze factoren werden onderzocht. Hierbij werd vastgesteld dat als de conflicten vaker optreden en er meer geweld wordt gebruikt, dit een invloed heeft op de betrokken kinderen die meer gedragsproblemen zullen vertonen. (Jouriles, e.a., 2001, in Grych & Fincham, (Ed.), 2001). In het onderzoek uitgevoerd door Rossman (2000) werd vastgesteld dat het aantal jaar dat het geweld duurt, en niet de mate van geweld gedurende een bepaalde periode, een risicofactor omvat. Dit werd later bevestigd door andere onderzoekers (Hughes & Luke, 1998, in Holden, e.a. 1998). Ook de inhoud van het conflict kan een belangrijke risicofactor zijn: als ouders ruzie maken over de kinderen, zal dit bij de betrokken kinderen leiden tot gevoelens van schaamte en zullen deze kinderen zichzelf de schuld geven met betrekking tot het ontstaan van de ruzies. (Grych, 1998). Het oplossen van conflicten fungeert dan weer als protectieve factor. Kinderen die vaak getuige zijn van verbale agressie tussen hun ouders en die ook horen dat het conflict wordt opgelost, zullen minder tekenen van stress vertonen. Conflicten die niet worden opgelost, vormen een risicofactor. (Rossman, e.a., 2002) Tenslotte kan worden gesteld dat het gebruik van messen, pistolen of andere wapens tijdens conflicten fungeren als risicofactor voor de kinderen. (Jouriles, e.a., 2001, in Grych & Fincham, (Ed.), 2001)

Onderzoek richt zich ook op de verschillende vormen van geweld die voorkomen in hetzelfde gezin. Zo is er in gezinnen waar partnergeweld aanwezig is, vaak een overlap met andere vormen van geweld zoals kindermishandeling (McCloskey e.a., 1995; Jouriles, e.a., 2001; in Grych & Fincham, (Ed.), 2001; Cox, e.a., 2003). Algemeen wordt verondersteld dat het getuige zijn van één of andere vorm van geweld in de familiale omgeving een risicofactor vormt voor kinderen. Vooral de angst samenhangend met de onvoorspelbaarheid van het optreden van het geweld heeft hierbij een grote invloed. (Rossman, e.a., 2000). Kinderen vrezen dan niet alleen het optreden van ouderlijk geweld, maar ook dat in de toekomst het geweld naar hen zal worden gericht (Grych, 1998).

4.2.2. Sociale omgeving

Binnen de sociale psychologie wordt er al verschillende jaren van uit gegaan dat sociale steun een belangrijke beschermende factor is bij kinderen die blootgesteld zijn aan

stresserende invloeden. Het onderzoek naar de invloed van sociale steun bij kinderen die getuige zijn van partnergeweld staat echter nog in de kinderschoenen. Bestaand onderzoek toont wel aan dat deze kinderen meer problemen ondervinden bij het aangaan van sociale relaties en dat hun probleemoplossende vaardigheden minder goed ontwikkeld zijn. (Rossman, e.a., 2000)

Uit het onderzoek van Graham-Bermann, e.a. (in druk, Rossman, e.a., 2002) kan worden afgeleid dat de aanwezigheid van meer positieve relaties verband houdt met minder gedragsproblemen bij het kind. Dit is een bevestiging van een eerder studie van Werner & Smith (1982 en 1992, in Rossman, e.a., 2000) waarbij werd vastgesteld dat het hebben van één of meer positieve relaties de weerbaarheid bij kinderen deed toenemen. Natuurlijk kan hierbij de bedenking worden gemaakt dat deze positieve relaties juist minder frequent voorkomen in gezinnen waar geweld aanwezig is. (Rossman, e.a., 2000; Cox, e.a. 2003). Tenslotte kunnen ook sociaal-structurele factoren een invloed hebben. Zo zal een lage socio-economische status en een laag opleidingsniveau van de ouders een risicofactor vormen. Vaak hebben deze ouders ook weinig sociale ondersteuning en is er sprake van alcohol- en druggebruik. (Cox, e.a., 2003)

4.3. Besluit

Kenmerken gelegen bij het kind kunnen bepalen hoe het kind reageert op conflicten en de gevolgen van ouderlijke conflicten beïnvloeden. Het geslacht speelt hierbij een belangrijke rol, maar de resultaten zijn niet eenduidig. De leeftijd van kind zal voor een gedeelte bepalen hoe het kind reageert op de conflicten: oudere kinderen hebben, gezien hun ontwikkelingsleeftijd, meer mogelijkheden ter beschikking. Daarnaast stellen verschillende onderzoekers ook dat de copingstrategieën verschillen tussen meisjes en jongens. Verder toont onderzoek ook aan dat de kenmerken van het partnergeweld een negatieve invloed hebben op de kinderen, net zoals conflicten die handelen over thema's die de kinderen aanbelangen (opvoeding of onderwijs) en conflicten die zich openlijk afspelen voor de kinderen. Tot slot zal ook de bredere sociale omgeving een rol spelen: kinderen die buiten het gezin sociale steun vinden bij familieleden, vrienden of de school, hebben minder risico op het optreden van negatieve gevolgen.

Regelmatig werd aangehaald dat kinderen die worden blootgesteld aan ouderlijke conflicten en partnergeweld een groter risico hebben op het optreden van allerlei problemen in hun latere leven. Vaak vertonen deze kinderen meer externaliserende- en internaliserende problemen. Ook kunnen deze kinderen meer gebruik maken van agressie in relatie tot anderen. Deze gevolgen worden verder toegelicht in het volgende onderdeel.

5. GEVOLGEN

Het leven in een gezin met ouderlijke conflicten heeft voor kinderen een aantal gevolgen. Niet alleen worden deze kinderen blootgesteld aan de conflicten zelf, ook op lange termijn kunnen ze verschillende (gedrags)problemen ontwikkelen. Welke de gevolgen zijn van het getuige zijn van ouderlijke conflicten, wordt in het hiernavolgende verder uitgediept.

Onderzoek toont aan dat geweld tussen ouders verhoogde risico's inhoudt voor de ontwikkeling van hun kinderen. Zo kunnen ouderlijke conflicten samengaan met heel wat aanpassingsproblemen bij deze kinderen. Daarnaast kunnen ouderlijke conflicten leiden tot verschillende risicosituaties zoals echtscheiding en ouderlijke depressie, waardoor gevoelens van stress, angst en agressie bij het kind kunnen verhogen. (Cummings, Davies, & Simpson, 1994).

Een mega-analytische studie werd uitgevoerd door Sternberg, Baradaran, Abbott, Lamb, & Guterman (2005) aan de hand van de ruwe data van 15 studies (n = 1870), om de effecten van het type geweld, de leeftijd en geslacht van het kind op de ontwikkeling van gedragsproblemen (door middel van de CBCL) te onderzoeken. Deze studie werd uitgevoerd in Noord Amerika en betrof kinderen tussen 4 en 14 jaar, (986 jongens en 884 meisjes) afkomstig uit de lagere- of de middenklasse. De analyse gaf aan dat kinderen die getuige en/of slachtoffer waren van familiaal geweld blijkbaar niet meer klinisch significant externaliserend en internaliserend probleemgedrag vertonen dan kinderen die geen geweld hebben ervaren. Ongeacht het type van misbruik, leeftijd, of geslacht behaalden een hoger aantal kinderen scores in de niet-klinische range dan in de klinische range. In de groep van kinderen die misbruikt of getuige waren, vertonen 28 tot 50 % klinisch significante gedragsproblemen. Daarnaast werd geobserveerd dat de meerderheid van de kinderen die getuige zijn van familiaal geweld en/of slachtoffers zijn van fysiek misbruik geen gedragsproblemen vertonen. Dit zou kunnen verklaard worden door de hoge weerstand en veerkracht die deze kinderen hebben ontwikkeld in deze moeilijke situaties. Maar het is niet uitgesloten dat sommige processen die deze kinderen helpen om zich succesvol aan te passen aan deze situaties in de toekomst voor moeilijkheden kunnen zorgen. Dergelijke ontwikkelingspatronen zullen longitudinaal onderzocht moeten worden. Binnen dit zelfde onderzoek werd bij 14 – 35% van de kinderen die niet blootgesteld zijn aan familiaal geweld eveneens gedragsproblemen terug gevonden. Het is echter niet duidelijk of de onderzoekers een beroep hebben gedaan op ruwe data uit klinische settings of niet klinische settings. Voorts werd geen ondersteuning gevonden voor de hypothese dat kinderen die fysiek mishandeld werden een groter risico lopen op ernstige externaliserende en internaliserende problemen in vergelijking met kinderen die enkel getuige waren van ouderlijk partnergeweld. Wat de invloed van de leeftijd betreft, toonden de resultaten aan dat de leeftijd de effecten van familiaal geweld op externaliserend, maar niet op internaliserend probleemgedrag matigt.

Ten slotte voor wat betreft het geslacht waren de hoofd –noch interactie-effecten duidelijk: zo gingen meisjes niet meer zelfschuld rapporteren, maar bij hen hield zelfschuld wel meer verband met aanpassing dan bij jongens. Het resultaat van deze studie benadrukt de nood om de leeftijd van kinderen, het type geweld en het type van uitkomst in acht te nemen als de effecten van familiaal geweld op gedragsproblemen bij kinderen worden onderzocht.

5.1. De rol van de perceptie

Cummings, Davies, & Simpson (1994) gingen de invloed na van de perceptie en de inschattingen op de impact van ouderlijke conflicten bij 51 kinderen tussen de negen en twaalf jaar. Het onderzoek toonde het belang aan van de percepties en inschattingen van kinderen met betrekking tot de impact van ouderlijke conflicten. Daarnaast werden er ook geslachtsverschillen gevonden in cognities, copingvaardigheden en aanpassing. De resultaten toonden aan dat de inschatting van de destructiviteit van een conflict bij jongens significant gerelateerd is aan de waargenomen bedreiging en bij meisjes aan zelfschuld. Voorts houden copingvaardigheden verband met aanpassingsproblemen bij jongens, maar niet bij meisjes.

5.2. Onderscheid tussen getuige zijn van ouderlijk geweld en kindermishandeling

Het onderzoek van Kernic, Wolf, Holt, McKnight, Huebner, & Rivavre (2003) toont aan dat er duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tussen kinderen die getuige zijn van geweld, kinderen die zelf mishandeld worden en kinderen die slachtoffer zijn van beide vormen van geweld. Uit de studie van bovenvermelde auteurs blijkt dat geweld op de moeder (door haar partner) een significant verband vertoont met gedragsproblemen van haar kinderen en dit in zowel de aan- als afwezigheid van kindermishandeling. Deze populatie omvatte jongeren (N = 167) tussen de 2 en 17 jaar van wie de moeder reeds was aangemeld bij de politie of de rechtbank in Seattle wegens misbruik door de partner. Er werd vastgesteld dat kinderen die waren blootgesteld aan partnergeweld, hogere scores behaalden op de borderline klinische niveaus (T scores boven 63, wat wijst op de aanwezigheid van probleemgedrag) van externaliserend gedrag (agressie, delinquentie...) en op het totale probleemgedrag, gemeten door de CBCL (Achenbach, T.M., 1994).

Kinderen die niet alleen getuige waren van ouderlijk geweld, maar zelf ook slachtoffer waren vertoonden meer borderline klinische niveau scores voor internaliserend (angstig, depressief...) gedrag, externaliserend gedrag en de totale gedragsproblemen in vergelijking met de normatieve vergelijkingspopulatie (Kernic, M.A., Wolf, M.E., Holt, V.L., McKnight, B., Huebner, C.E., Rivara, F.P., 2003). Deze resultaten staan in tegenstelling tot de mega – analytische studie opgezet door Sternberg, Baradaran, Abbott, Lamb, & Guterman (2005). Volgens deze onderzoekers vertoont de meerderheid van kinderen die getuigen zijn van familiaal geweld en/of slachtoffers zijn van fysiek misbruik geen gedragsproblemen vertonen, hoewel een stijging van gedragsproblemen moeilijk te ontkennen is.

Eveneens werd het belang van dit onderscheid aangetoond door Litrownik, Newton, Hunter, English, & Everson, (2003). Zij onderzochten de invloed van specifieke types van familiaal geweld (bijvoorbeeld slachtoffer versus getuige van geweld, lichamelijk versus psychologisch geweld) op agressief en angstig/depressief probleemgedrag bij kinderen van 6 jaar oud. Een longitudinaal design werd gehanteerd, bestaande uit 682 kinderen uit vier verschillende regio's in de Verenigde Staten. Moeders en hun 6 jarige kinderen werden bevraagd over de blootstelling aan geweld in hun gezin. De deelnemers dienden vragenlijsten te vervullen toen hun kinderen 4 jaar waren en dit werd herhaald toen het kind 6 jaar oud was. Aan de hand van de resultaten van de CBCL (ingevuld door de moeders toen het kind 4 jaar was), werd vastgesteld dat blootstelling aan familiaal geweld een voorspeller is van probleemgedrag op de leeftijd van 6 jaar. De resultaten van deze studie toonden aan dat, ondanks de relatie tussen het getuige zijn en het ervaren van familiaal geweld, beiden onafhankelijke en non-interactie effecten hebben op verder probleemgedrag. De blootstelling aan geweld was immers enkel gerelateerd aan probleemgedragingen wanneer zowel moeder als kind de aanwezigheid ervan rapporteerden. (Litrownik, Newton, Hunter, English, & Everson, 2003)

5.3. Partnergeweld als traumatische ervaring

Het getuige zijn van ouderlijk partnergeweld betekent vaak een trauma voor kinderen, zeker wanneer het gaat om ernstige gewelddaden. Neller, Denney, Pietz, & Thomlinson (2005) onderzochten de relatie tussen trauma en agressie. Dit onderzoek had tot doel de subjectieve ervaring van een breed gamma van psychologische- en lichamelijke trauma's als voorspeller van toekomstig gewelddadig gedrag te onderzoeken. Zo poogde deze studie nader toe te lichten welke types van trauma's het meest bijdragen tot toekomstig gewelddadig gedrag. De relatie tussen trauma en geweld werd onderzocht door middel van van de Traumatic Events Questionnaire (Vrana & Lauterbach, 1994) en de Conflict tactics Scale (Straus, 1979). De resultaten geven aan dat traumata een voorspeller zijn van toekomstig gewelddadig gedrag. (Neller, Denney, Pietz, & Thomlinson 2005)

Het ervaren of het getuige zijn van geweld kan leiden tot traumatische stresssymptomen. Gewelddadige types van trauma, zoals seksueel en/of lichamelijk misbruik, kan bijdragen tot het stellen van gewelddadig gedrag in de toekomst. Het ervaren van een traumatische gebeurtenis op zichzelf is echter geen voldoende voorspeller. Enkel twee types van trauma, met name slachtoffer zijn van een gewelddadig feit én het ervaren van op zijn minst één 'andere ernstig traumatische gebeurtenis', zijn significante voorspellers voor gewelddadig gedrag. Het is dan ook zo dat iemand die verscheidene traumatische gebeurtenissen heeft ervaren meer kans zal hebben op het vertonen van gewelddadig gedrag in de toekomst dan iemand die minder trauma's heeft ervaren. Daarnaast moet rekening

gehouden worden met het individu zelf, omdat verschillende types van trauma op verschillende manieren het gedrag kunnen beïnvloeden. Het is echter nog onduidelijk hoe deze factoren een invloed uitoefenen. (Neller, Denney, Pietz, & Thomlinson, 2005)

Het ervaren van een trauma door kinderen in gezinnen waar de moeder wordt misbruikt, is niet direct te vergelijken met een trauma veroorzaakt door één enkele gebeurtenis buiten de familie. Kinderen uit gezinnen waar de moeder wordt misbruikt kunnen blijvende posttraumatische stresssymptomen vertonen. Hierbij kan het geweld en misbruik het best begrepen worden als een zich herhalende traumatische gebeurtenis. Daarnaast zijn trauma's ten gevolge van huishoudelijk geweld ook uniek: zowel moeder als vader zijn erbij betrokken. (Dutton & Painter, 1993, In Holden, Geffner & Jouriles, 1998)

5.4. Invloed van geweld op de opvoeding

In geval van partnergeweld kunnen zowel ouders als kinderen getraumatiseerd zijn. Bovendien zal het geweld ook een invloed hebben op de wijze waarop ouders hun rol als opvoeder vervullen.

Zo heeft onderzoek aangetoond dat ouders die beseffen dat ze niet in staat zijn hun kind te beschermen tegen geweld zich angstiger, gefrustreerder en hulpelozer voelen. Vaak vrezen ze voor de eigen veiligheid en die van hun kinderen. Wanneer ouders slachtoffer zijn van huishoudelijk geweld hebben ze het moeilijk om emotioneel beschikbaar, sensitief en responsief te zijn voor hun kinderen. Moeders die slachtoffer zijn van huishoudelijk geweld kunnen zodanig gepreoccupeerd zijn door veiligheid en overleven dat ze de noden van hun kinderen uit het oog verliezen. Bovendien kunnen deze moeders symptomen van een posttraumatische stressstoornis en depressie ontwikkelen. Als ze zichzelf ongevoelig maken voor het geweld, bestaat de kans dat ze niet empathisch reageren op de effecten die dit geweld heeft op hun kinderen. Ouders moeten de steun krijgen die ze nodig hebben om te kunnen omgaan met trauma's, zodat ze ook beter kunnen omgaan met de problemen en angsten van hun kinderen. Wanneer kinderen opgevoed worden door ouders die constant angstig zijn, missen ze vaak een basisvertrouwen en -veiligheid, nodig voor een gezonde emotionele ontwikkeling. Voor sommige ouders zullen de noden van hun kinderen fungeren als een herinnering aan het geweld, wat de angst opnieuw kan verhogen en waardoor ze minder beschikbaar zijn. Andere ouders zullen hun kinderen teveel beschermen of, in extreme gevallen, kunnen ze verwachten dat hun kinderen hen beschermen. (Osofsky & Fenichel, 1994, In Holden, Geffner & Jouriles, 1998).

6. Besluit

Verskillende theoretische modellen proberen te verklaren hoe ouderlijke conflicten een invloed hebben op kinderen. Het cognitief-contextueel model van Grych & Fincham (1990) is hier een goed voorbeeld van. Ook de frequentie van de conflicten, de mate van agressie en de inhoud zullen een invloed hebben. Daarnaast zijn verschillende kindsgebonden factoren belangrijk. De leeftijd en het geslacht zullen bepalen hoe kinderen reageren. Zo hebben oudere kinderen meer mogelijkheden ter beschikking om met de conflicten om te gaan. Het geslacht zal vooral bepalen hoe kinderen reageren op de conflicten: meisjes eerder gebruik maken van probleemgerichte coping, terwijl jongens eerder gebruik maken emotionele expressie. Kinderen zullen ook proberen de conflicten te vermijden.

Wanneer we kijken naar de gevolgen voor kinderen die getuige geweest zijn van ouderlijke conflicten kan men opmerken dat deze op verschillende wijzen tot uiting kunnen komen. Enkele onderzoekers stellen vast dat kinderen die getuige en/of slachtoffer waren van familiaal geweld niet meer klinisch significant externaliserend en internaliserend probleemgedrag vertonen dan kinderen die geen geweld hebben ervaren. Andere onderzoekers spreken dit tegen. Het getuige zijn van ouderlijke conflicten kan eveneens een waar trauma betekenen en kinderen kunnen blijvende posttraumatische stresssymptomen vertonen. Dit trauma zou een voorspeller kunnen zijn voor het stellen van gewelddadig gedrag in de toekomst. Daarnaast kan het geweld ook een invloed hebben op de wijze waarop ouders hun rol als opvoeder vervullen.

Op basis van de aangehaalde literatuur zal in het volgende onderdeel het opzet van dit onderzoek worden besproken.

2. ONDERZOEKSMETHODE

2.1. DOELSTELLING VAN HET ONDERZOEK

Het onderzoek werd uitgevoerd op vraag van vzw-Zijn, een vereniging tegen geweld die ook aandacht besteedt aan ouderlijke ruzies. Vanuit deze vereniging werd de vraag gesteld onderzoek te verrichten naar de gevolgen bij kinderen die getuige zijn van dit soort conflicten. Op het moment van dit onderzoek, werd ook onderzocht wat de risico –en protectieve factoren zijn voor deze kinderen. Omdat beide onderzoeken handelen over kinderen die getuige zijn van conflicten, werd ervoor gekozen om voor beide onderzoeken eenzelfde onderzoeksgroep te bevragen.

Verdere informatie over de opbouw van de vragenlijst en de onderdelen die belangrijk zijn voor het onderzoek naar de gevolgen wordt beschreven in het onderdeel onderzoeksinstrument.

Het onderzoek naar de gevolgen wil volgende hypothesen toesten:

- Zoals werd vastgesteld in het onderzoek van Neller, Denney, Pietz, & Thomlinson (2005), gebruiken jongeren die ouderlijke conflicten melden meer agressie.
- Meisjes die ouderlijke ruzies melden vertonen meer internaliserende problemen. Dit werd vastgesteld in het onderzoek van Rossman e.a. (2002); Cummings e.a. (1994).
- Jongens die ouderlijke conflicten melden vertonen meer externaliserende problemen. Dit laatste werd vastgesteld in het onderzoek van Rossman e.a. (2002); Cummings e.a. (1994).

2.2. ONDERZOEKSGROEP

2.2.1. Selectie van de deelnemers

Voor het onderzoek werden vijf scholen uit Vlaams-Brabant en vijf scholen uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest schriftelijk gecontacteerd (zie bijlage 1). Deze selectie is geheel op toevallige basis gebeurd. De scholen werden, twee weken na het versturen van de uitnodiging opgebeld met de vraag tot deelname. Twee scholen uit het Brusselse en één school uit Vlaams-Brabant waren bereid om mee te werken. Rekening houdend met de prevalentiecijfers voor België, waaruit blijkt dat een aanzienlijk aantal vrouwen geconfronteerd wordt met partnergeweld (20,9 % voor seksuele agressie en 27,5% voor fysieke agressie), leek een steekproef van 100 respondenten aangewezen. Binnen deze steekproef werd

verwacht dat 20 tot 30 % van de respondenten melding zou maken van conflicten tussen de ouders (Vanthienen, 2002 a).

Er werd gekozen voor het algemeen secundair onderwijs omdat we stigmatisering van jongeren met lagere opleidingsniveau' s wilden tegengaan. Deze groep van respondenten is tevens makkelijk bereikbaar en daarnaast is deze leeftijdscategorie voldoende 'mondig' om een eigen mening te kunnen geven over partnergeweld.

2.2.2. Respondenten

In totaal namen 105 leerlingen (waarvan 48 meisjes en 56 jongens) deel aan het onderzoek. Hiervan waren er 50 uit Brusselse scholen en 55 uit Vlaams-Brabant. Één respondent vulde het geslacht niet in.

Van de 105 vragenlijsten werden 72 vragenlijsten weerhouden. Binnen dit onderzoek wordt enkel gebruik gemaakt van vragenlijsten waarbij de respondent aangaf het merendeel van de tijd door te brengen in een gezin bestaande uit zijn biologische ouders of één biologische ouder en een partner. Omwille van de verschillende samenlevingsvormen die heden ten dage voorkomen in de maatschappij werd de keuze gemaakt enkel te werken met die gezinnen die bestaan uit tenminste één biologische ouder van de respondent en zijn/haar partner. Wanneer de respondent aangaf te verblijven in een gezin anders dan de omschreven samenlevingsvormen (zoals weergegeven op pagina 1 van de vragenlijst), ging het in de meeste gevallen om één-oudergezinnen. Jongeren geboren vòòr 1988 kwamen niet in aanmerking in dit onderzoek. Reden hiervoor was het gebruik van de YRF. Voor deze vragenlijst bestaan er enkel normen tot 18 jaar.

2.3. ONDERZOEKSINSTRUMENT

Om de verschillende risico- en protectieve factoren (geslacht en copingstrategieën) te onderzoeken én om in kaart te brengen wat de gevolgen zijn voor deze leeftijdsgroep, werd gekozen voor de afname van een vragenlijst. De gehanteerde vragenlijst werd opgebouwd uit vier bestaande vragenlijsten met name de Youth Self Report Form (YSRF), de Utrechtse Coping Lijst (UCL), de Children's Perception of Interparental Conflict Scale (CPIC) en de Buss – Durkee Hostility Inventory (BDHI-D). Voor het onderzoek naar de risico-en protectieve factoren zijn de UCL en de CPIC belangrijk. De CPIC, de BDHI-D en de YRF leken de beste instrumenten te zijn voor het onderzoek naar de gevolgen. Deze worden later kort toegelicht. Door deze vier vragenlijsten onder te brengen in één vragenlijst konden verschillende aspecten gelijktijdig worden bevraagd. Een vragenlijst is toegankelijker en minder tijdrovend dan een interview. Bovendien is een vragenlijst veel anoniemer, wat ook belangrijk kan zijn

voor de respondent rekening houdend met de "gevoeligheid" van dit thema. Tenslotte kan aan de hand van een vragenlijst een grotere populatie worden bereikt.

2.3.1. Children's Perception of Interparental Conflict Scale (CPIC)

De CPIC (Grych, Seid, & Fincham, 1992) peilt naar de manier waarop kinderen ouderlijke conflicten waarnemen. Deze vragenlijst is nuttig voor het onderzoek omdat hiermee in kaart wordt gebracht welke kinderen geweld melden, wat de aard van het geweld is tussen de ouders (fysiek geweld of verbale agressie) en hoe kinderen omgaan met het geweld tussen ouders.

De vragenlijst bestaat uit 49 items en gaat tien dimensies na met betrekking tot ouderlijke conflicten: frequentie, intensiteit, inhoud van de conflicten, oplossing, de mate van dreiging die van de conflicten uitgaat, handelen de conflicten over de kinderen of niet, stabiliteit, triangulatie, manier van coping en het zichzelf de schuld geven (Bickham, Fiese, 1997). Het kind kan op elk van de vragen een antwoord geven aan de hand van drie keuzemogelijkheden: juist, soms juist en niet juist. Deze vragenlijst kan worden afgenomen vanaf negen jaar. In de studie van Bickham & Fiese (1997) werd onderzoek verricht naar de bruikbaarheid van de vragenlijst bij oudere adolescenten (17-21 jaar). Dit onderzoek toonde aan dat deze vragenlijst ook geschikt is voor deze leeftijdsgroep.

Voor dit onderzoek werd de bestaande Engelstalige vragenlijst vertaald. De volgende dimensies, die ook beschreven zijn in het literatuurgedeelte, werden bevestigd bij de jongeren: frequentie, intensiteit en coping (zie bijlage 6). De dimensies frequentie en intensiteit zijn belangrijk voor dit onderzoek, omdat zo een idee wordt verkregen welke kinderen geconfronteerd worden met ouderlijke conflicten en omdat hierdoor een duidelijk beeld kan worden gevormd van het soort geweld dat de ouders gebruiken tijdens de conflicten.

2.3.2. Youth Self Report Form (YSRF)

De YRF peilt naar de competenties van jongeren en brengt ook een breed spectrum van probleemgedrag in kaart. Deze vragenlijst wordt ingevuld door de jongere zelf en kan worden afgenomen vanaf de leeftijd van 11 jaar. De items die peilen naar de aanwezigheid van gedragsproblemen worden volledig opgenomen in dit onderzoek, omdat ze een beeld kunnen geven van internaliserende of externaliserende problemen. De items die tot het gedragsprobleem gedeelte behoren worden weergegeven in bijlage 3. Ze kunnen worden ondergebracht in acht schalen: teruggetrokken, lichamelijke klachten, angstig/depressief, sociale problemen, denkproblemen, aandachtsproblemen, delinquent gedrag en agressief gedrag. Voor jongens is er nog een negende schaal, zijnde zelfdestructief/identiteitsproblemen. De items worden beantwoord aan de hand van drie

antwoordmogelijkheden, namelijk: niet van toepassing, soms van toepassing en duidelijk van toepassing. (Oosterlaan & Veerman, 2002 In Kievit, Tak & Bosch (Red.), 2002) De vragen die peilen naar de competentie van de jongeren werden niet opgenomen in dit onderzoek naar partnergeweld. Deze gaan onder andere de schoolse prestaties na.

Van deze vragenlijst werd de test-hertest betrouwbaarheid en de Alpha coëfficiënt nagegaan. Deze kunnen worden teruggevonden in onderstaande tabellen.

Tabel 1: Test-hertest betrouwbaarheid en Alpha coëfficiënt van de YRF (Achenbach, 2001)

	Test-hertest betrouwbaarheid(r)	Alpha coëfficiënt
Internalisering	.80	.90
Externalisering	.89	.90
Totale gedragsproblemen	.87	.95

In onderstaande tabel worden de Pearson Correlatie Coëfficiënt (rs) tussen de schaalcores van de ASEBA-vormen (Achenbach System of Empirically Based Assessment) afgenomen met het volgende interval: interval 7 maand in algemene populatie bij 11 tot 14 jarigen.

Tabel 2: stabiliteit van de YRF (Achenbach, 2001)

	Stabiliteit (r)
Internalisering	.53
Externalisering	.59
Totale gedragsproblemen	.58

2.3.3. Buss –Durkee Hostility Inventory - Dutch (BDHI-D)

De Buss –Durkee Hostility Inventory is een zelf –rapportage instrument voor het vaststellen van vijandigheid en neiging tot agressief gedrag (Lange, Hoogendoorn, Wiederspahn & de Beurs, 1995). De vragenlijst bestaat uit 40 items met de antwoordcategorieën 'waar' en 'onwaar'. Deze items zijn verdeeld over drie schalen: directe agressie, indirecte agressie en sociale wenselijkheid. Vanaf 13 jaar kan deze vragenlijst worden afgenomen.

Dit onderzoek richt zich enkel tot items die directe agressie meten. Ze gaan na in welke mate de respondent overgaat tot het stellen van agressieve gedragingen zoals het slaan met deuren en anderen een klap geven. De leertheorie gaat er immers van uit dat kinderen die getuige zijn van gewelddadig gedrag zelf sneller over gaan tot het gebruik van geweld omdat ze leren dat geweld een oplossing is voor conflicten (o.a. Grych & Fincham, 1990; Carlson, 1990, Overtoon (ed), 2002; Vanthienen, 2002b) Deze items worden weergegeven in bijlage 4. De

items betreffende sociale wenselijkheid werden niet in dit onderzoek opgenomen omdat ze geen meerwaarde voor het onderzoek betekenen. De items betreffende de indirecte agressie werden ook niet in de gehanteerde vragenlijst opgenomen vermits deze items eerder ingehouden agressie betreffen en een mate weergeven van psychopathologie, terwijl het onderzoek zich toespitst op agressie gericht op anderen (Lange, Hoogendoorn, Wiederspahn & de Beurs, 1995).

Voor dit instrument werd eveneens de test-herstestbetrouwbaarheid nagegaan. Deze wordt weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 3: Test-herstest betrouwbaarheid van de BDHI-D (Lange, Hoogendoorn, Wiederspahn & de Beurs, 1995)

	Test-herstestbetrouwbaarheid r
Directe agressie	.80

Wat de validiteit van de BDHI-D betreft werden er geen concrete cijfers gevonden. Enkel resultaten van correlaties tussen de BDHI-D en andere schalen van andere vragenlijsten (zoals de MMPI, SCL-90, ...) die agressie meten.

2.3.4. Opstellen van de vragenlijst

In eerste instantie werd een beperkt aantal demografische gegevens verzameld: het geslacht, de leeftijd en het gezin waarin de jongere het meeste tijd doorbrengt. Om te kunnen bepalen of de jongere schoolgaand was in Vlaams-Brabant of in Brussel, werd gevraagd om te noteren in welke school de jongere onderwijs liep.

Omdat de gehanteerde vragenlijst bestaat uit een groot aantal items werden de UCL, de YRF, de CPIC en de BDHI-D opgesplitst zodat elke pagina een reeks items bevatte van een van deze vragenlijsten. Hiermee werd getracht het voor de jongeren aangenamer maken, zodat ze wat afwisseling hadden bij het beantwoorden van de items. Er werd beslist de items niet te nummeren, dit had de respondenten kunnen demotiveren.

De vragenlijst werd voorgesteld als een vragenlijst die naar geweld in het algemeen peilt. Daarom werd er bewust voor gekozen om een aantal items op te nemen in de vragenlijst die verwijzen naar geweld in de maatschappij en media en die de beleving van de jongeren hieromtrent nagaan (zie bijlage 7). Deze items werden niet verwerkt omdat ze geen specifieke relevantie voor dit onderzoek hebben. Een overzicht van de volledige vragenlijst kan men terugvinden in bijlage 2.

2.3.5. Afnameprocedure

Zoals reeds vermeld, werden er verschillende scholen gecontacteerd. De deelnemende scholen beslisten zelf wanneer het voor hen het meest geschikte moment was voor de afname van de vragenlijst. Meestal was dit op een studiemoment of tijdens een vrij lesuur.

Om misverstanden te vermijden en om indien nodig bijkomende uitleg te kunnen geven aan de leerlingen waren we zelf ook aanwezig op het moment van de afname.

Eerst werd een korte inleiding gegeven over het doel van het onderzoek. Hierbij werd telkens benadrukt dat de vragenlijst volledig anoniem was. Tijdens de afname van de vragenlijst werden de vragen van leerlingen beantwoord. Na afloop werden alle respondenten, en ook de directie van de scholen, bedankt voor de deelname.

2.4. ANALYSE

Voor de 72 overblijvende respondenten werden de afgenomen vragenlijsten gescoord en geïnterpreteerd en dit telkens volgens de overeenkomstige normen. Voor een overzicht van de normen van de BDHI-D wordt verwezen naar bijlage 9. De scores van de YSRF worden met behulp van een computerprogramma verwerkt.

Voor de CPIC werden geen normen teruggevonden. Voor elke dimensie werd daarom het aantal items in kaart gebracht zodat kon worden bepaald wat de minimum -en maximumscore is die een respondent kan behalen op elk van deze dimensies. Per dimensie werd gekeken naar de inhoud van de items (zoals welk soort geweld vindt er plaats, wat doet de jongere om zich beter te voelen). Op basis hiervan hebben we de scores onderverdeeld in klassen waarbij de onderstaande redenering werd gevolgd. Jongeren die op de dimensie frequentie een ruwe score behaalden van 5 tot en met 7 gaven aan nauwelijks geconfronteerd te worden met geweld. Een ruwe score van 8 of meer op de dimensie frequentie betekende dat er geweld of ouderlijke conflicten in het gezin aanwezig zijn. Wanneer er een ruwe score van 12 of meer werd behaald op deze dimensie betekent dit dat het geweld herhaaldelijk voorkwam. Wanneer voor de dimensie intensiteit een ruwe score werd behaald tussen 6 en 9 was er nauwelijks sprake van fysieke en verbale agressie tussen de ouders. Een ruwe score van 10 en meer op de dimensie intensiteit wees op de aanwezigheid van fysieke en/of verbale agressie. Als de jongere een ruwe score behaalde van 15 of meer op deze dimensie is er sprake van verbale agressie (de ouders die roepen, schelden,... naar elkaar) en fysiek geweld waarbij de ouders elkaar duwen en slaan, voorwerpen naar elkaar gooien. Jongeren die een ruwe score tussen 6 en 9 behaalden op de copingdimensie gaven aan dat ze konden omgaan met de conflicten tussen hun ouders. Een ruwe score van 10 of meer toonde aan dat de jongeren moeilijk om kunnen gaan met de conflicten door te helpen of afleiding te zoeken. Wanneer jongeren een ruwe score van 15 of meer behaalden op deze dimensie betekende dit

dat ze weinig mogelijkheden (geen afleiding kunnen zoeken, zich slecht blijven voelen en geen einde kunnen maken aan het conflict) hebben om met conflicten tussen hun ouders om te gaan.

2.5. Kenmerken van het Onderzoek

Alvorens tot de weergave van de resultaten over te gaan worden de kenmerken van dit onderzoek besproken. Het betreft een niet- klinische populatie waarin de jongeren werden bevraagd. Zowel ouderlijke conflicten als gedragsproblemen worden als uitgangspunt genomen om de draagwijdte van ouderlijke conflicten precies(er) in te schatten. Doordat het adolescenten betreft zou het effect van de ruzies reeds zichtbaar moeten zijn.

In het volgende onderdeel worden de resultaten besproken.

3. RESULTATEN

3.1 Demografische gegevens

Alvorens de resultaten worden besproken, wordt in het kort een aantal demografische gegevens weergegeven.

Van de 72 respondenten zijn er 39 jongens (54,2%) en 33 meisjes (45,8%). De gemiddelde leeftijd voor de totale groep is 17,4 jaar (standaardafwijking = .548). De gemiddelde leeftijd voor de jongens is 17,49 jaar (standaardafwijking = .506) en voor de meisjes 17,30 jaar (standaardafwijking = .558).

Alle respondenten volgen het laatste jaar ASO, waarvan 46 leerlingen uit Vlaams-Brabant (63,9 %) en 26 leerlingen uit Brussel (36,1%). 81,1% van de leerlingen woont bij de biologische ouders (N= 62), 9,7% leeft bij de biologische moeder en stiefvader (N= 7), 2,8% van de leerlingen wonen in bij hun biologische moeder en partner (N= 2) en 1 jongere woont bij de biologische vader en stiefmoeder (1,4%).

Van de respondenten melden 38,9% (N= 28) af en toe geconfronteerd te worden met ouderlijke conflicten, wat blijkt uit een gemiddelde score op de CPIC. 22,2% (N= 16) geeft aan frequent getuige te zijn van ouderlijke conflicten. 38,9% (N=28) geeft aan nauwelijks geconfronteerd te worden met ouderlijke ruzies.

De mate waarin jongeren worden geconfronteerd met conflicten wordt bekeken in functie van het geslacht. De bekomen resultaten worden weergegeven in tabel 1.

Tabel 1: frequentie van conflicten in functie van het geslacht.

	Lage frequentie van conflicten	Gemiddelde frequentie van conflicten	Hoge frequentie van conflicten
Jongens	41,0% (N=16)	41,0% (N=16)	17,9% (N=7)
Meisjes	36,4% (N=12)	36,4% (N=12)	27,3% (N=9)

42,7% (N=34) van de jongeren geeft aan dat hun ouders gebruik maken van fysieke of verbale agressie tijdens conflicten en 5,6% (N=4) geeft aan dat het geweld tussen de ouders ernstige fysieke of verbale agressie inhoudt. De overige 34 jongeren melden dat ouders weinig gebruik maken van fysieke of verbale agressie.

De intensiteit waarmee jongeren worden geconfronteerd met geweld wordt bekeken in functie van het geslacht. De verkregen resultaten worden weergegeven in tabel 2.

Tabel 2: intensiteit van conflict in functie van het geslacht.

	Lage intensiteit van conflict	Gemiddelde intensiteit van conflict	Hoge intensiteit van conflict
Jongens	53,8% (N=21)	41,0% (N=16)	5,1% (N=2)
Meisjes	39,4% (N=13)	54,5% (N=18)	6,1% (N=2)

3.2. Hypothesen

De eerste twee hypothesen (zie pagina 20) werden onderzocht aan de hand van de Mann-Whitney test. Deze onderzoekt of 2 onafhankelijke groepen afkomstig zijn uit dezelfde populatie. Er werd voor deze test gekozen omdat alle metingen zich op ordinaal meetniveau bevinden. Volgens Siegel, S. & Castellan, N.J. (1988) is dit een krachtige methode bij metingen die een zwakker meetniveau hebben dan interval meetniveau.

De derde hypothese werd getest aan de hand van de Spearman Correlatie Coëfficiënt. Hier werd voor gekozen omdat deze de mate van samenhang tussen twee ordinale variabelen na gaat (Siegel, S. & Castellan, N.J., 1998).

Om de bekomen gegevens optimaal te benutten werden de drie hypothesen ook kwalitatief onderzocht. Op deze manier kon het probleemgedrag geïnventariseerd worden.

3.2.1. Jongeren die ouderlijke ruzies melden vertonen meer agressie.

Om deze hypothese na te gaan werd gebruik gemaakt van de Spearman Correlatie Coëfficiënt.

De hypothese dat jongeren die ouderlijke ruzies melden meer agressie zouden vertonen werd niet bevestigd, $r_s = .028$, ns.

Bij de kwalitatieve studie van deze hypothese, werden de volgende resultaten bekomen.

Wanneer er gekeken wordt naar de jongeren die een lage frequentie van ruzies melden, kan men opmerken dat het grootste aantal jongeren een zeer hoge score op de BDHI-D behalen.

Tabel 3: aantal BDHI-D scores voor jongeren die een lage frequentie van conflict melden

Lage frequentie					
	Zeer lage score	Lage score	Gemiddelde score	Hoge score	Zeer hoge score
Aantal jongeren	1	1	6	4	16

6 jongeren behalen een gemiddelde score. In vergelijking met jongeren die een zeer lage score, een lage score, een hoge score, en een zeer hoge score behalen beantwoorden deze 'onwaar' op onder andere de volgende items: 'Ik word nooit zo woest dat ik met spullen ga gooien', 'Sinds mijn tiende heb ik nooit meer een uitbarsting van woede gehad' en 'Soms laat ik mijn boosheid merken door op tafel te slaan'. 2 jongeren melden lage agressie en behalen een lage score en een zeer lage score op de BDHI-D. In vergelijking met jongeren die een hoge score, een zeer hoge score en een gemiddelde score behalen beantwoorden deze 'onwaar' op onder andere de volgende items: 'Ik sla haast nooit (terug), zelfs niet als een ander de eerste klap geeft', 'Als iemand me begint te slaan, geef ik hem er van langs' en 'Ik heb mensen gekend die mij zo ver wisten te krijgen, dat we op de vuist gingen'.

Vervolgens werd er gekeken naar de jongeren die een gemiddelde frequentie van conflict melden.

Tabel 4: aantal BDHI-D scores voor jongeren die een gemiddelde frequentie van conflict melden.

Gemiddelde frequentie					
	Zeer lage score	Lage score	Gemiddelde score	Hoge score	Zeer hoge score
Aantal jongeren	1	0	4	5	18

Hier kan eveneens worden opgemerkt dat het grootste gedeelte van de jongeren een hoge en zeer hoge score behaalt. 4 jongeren behalen een gemiddelde score. In vergelijking met jongeren die een zeer lage, een hoge en een zeer hoge score behalen beantwoorden deze 'onwaar' op onder andere de volgende items: 'Ik kan me herinneren dat ik ooit zo boos was,

dat ik zomaar iets pakte dat in de buurt stond en dat kapot maakte', 'Als ik tot lichamenlijk geweld moet overgaan om mijn rechten te verdedigen, dan doe ik dat' en 'Ik heb mensen gekend die mij zo ver wisten te krijgen, dat we op de vuist gingen'. 1 jongere behaalt een zeer lage score. In vergelijking met jongeren die een gemiddelde, een hoge en een zeer hoge score behalen beantwoordt deze jongere 'onwaar' op de volgende items: 'Als iemand me begint te slaan geef ik hem er van langs', 'Als ik kwaad ben, sla ik soms met deuren' en 'Soms laat ik mijn boosheid merken door op tafel te slaan'.

Eveneens werd er gekeken naar de jongeren die een hoge frequentie van conflict melden.

Tabel 5: aantal BDHI-D scores voor jongeren die een hoge frequentie van conflict melden

Hoge frequentie					
	Zeër lage score	Lage score	Gemiddelde score	Hoge score	Zeër hoge score
Aantal jongeren	0	0	1	5	10

Ook hier behalen de meeste jongeren een zeer hoge score (10 jongeren). 1 jongere behaalt een gemiddelde score. In vergelijking met jongeren die een hoge of zeer hoge score behalen antwoordt deze jongere 'onwaar' op onder andere de volgende items: 'Als ik tot lichamenlijk geweld moet overgaan om mijn rechten te verdedigen, dan doe ik dat', 'Ik heb mensen gekend die mij zo ver wisten te krijgen, dat we op de vuist gingen' en 'Soms laat ik mijn boosheid merken door op tafel te slaan'.

Men kan opmerken dat jongeren die een hoge, een gemiddelde of een lage frequentie van conflict melden het grootste aantal van de jongeren (58 van de 72 jongeren) een hoge of zeer hoge score behaalt op de BDHI-D. Daar dit een groot aantal is, kan men zich enkele bedenkingen maken betreffende de vragenlijst.

Rekeninghoudend met de gegevens van de CBCL kunnen volgende resultaten worden opgemerkt. Gezien de relevantie voor dit onderzoek wordt hierbij enkel rekening gehouden met de jongeren die een hoge of een zeer hoge score vertonen op de BDHI-D. Tabel 6 geeft het totaal aantal jongeren weer die minstens een verhoging behaalden op een van volgende schalen: Rule-breaking behavior, aggressive behavior, externalizing problems, total problems, oppositionele defiant problems en conduct problems. Tabel 7 geeft het aantal jongeren weer die een hoge tot zeer hoge score behalen op de BDHI-D en geen verhogingen vertonen op de CBCL.

Tabel 6: Aantal jongeren die verhogingen vertonen op de CBCL met een hoge en een zeer hoge score op de BDHI-D per frequentie

	Lage frequentie	Gemiddelde frequentie	Hoge frequentie
Hoge score	0	3	4
Zeer hoge score	8	14	8
Totaal aantal jongeren	8/28	17/28	12/16

Tabel 7: Aantal jongeren die geen verhogingen vertonen op de CBCL met hoge en zeer hoge score op de BDHI-D per frequentie

	Lage frequentie	Gemiddelde frequentie	Hoge frequentie
Hoge score	3	2	1
Zeer hoge score	7	5	3
Totaal aantal jongeren	10/28	7/28	4/16

In tabel 6 kan men opmerken dat een groot aantal jongeren dat een zeer hoge score behaalt op de BDHI-D ook verhogingen vertoont op de CBCL ongeacht de frequentie van conflict.

Tabel 8, 9 en 10 geven het aantal verhogingen op de CBCL weer van jongeren die een hoge en een zeer hoge score hebben behaald op de BDHI-D per frequentie. Gezien er naar de agressie wordt gekeken betreft het minstens een verhoging op een van de volgende schalen: Rule-breaking behavior, aggressive behavior, externalizing problems, total problems, oppositional defiant problems en conduct problems. Men moet er rekening mee houden dat jongeren op verschillende schalen verhogingen kunnen vertonen. Hierdoor kan het aantal verhogingen op een schaal soms groot lijken in vergelijking met het aantal jongeren.

In dit onderzoek is men enkel geïnteresseerd in de verhogingen, daarom werden de Borderline clinical range en clinical range scores samen bekeken.

Tabel 8: Aantal verhogingen op de CBCL van jongeren die een hoge en een zeer hoge score op de BDHI-D behalen en een lage frequentie van conflict melden (N=28)

	Rule-breaking behavior	Aggressive Behavior	Externalizing Problems	Total Problems	Oppositional defiant problems	Conduct problems
Hoge score	0	0	0	0	0	0
Zeer hoge score	4	2	6	5	1	3
Totaal aantal verhogingen	4	2	6	5	1	3

Tabel 9: Aantal verhogingen op de CBCL van jongeren die een hoge en een zeer hoge score op de BDHI-D behalen en een gemiddelde frequentie van conflict melden (N=28)

	Rule-breaking behavior	Aggressive Behavior	Externalizing Problems	Total Problems	Oppositional defiant problems	Conduct Problems
Hoge score BDHI-D	1	1	2	3	2	0
Zeer hoge score BDHI-D	6	7	13	11	3	5
Totaal aantal verhogingen	7	8	15	14	5	5

Tabel 10: Aantal verhogingen op de CBCL van jongeren die een hoge en een zeer hoge score op de BDHI-D behalen en een hoge frequentie van conflict melden (N=16)

	Rule-breaking behavior	Aggressive Behavior	Externalizing Problems	Total Problems	Oppositional defiant problems	Conduct Problems
Hoge score	0	1	1	3	0	0
Zeer hoge score	3	4	4	7	2	0
Totaal aantal verhogingen	3	5	5	10	2	0

Er kan op gemerkt worden dat er bij de jongeren met een hoge score op de BDHI-D geen enkele verhoging op de CBCL op te merken valt. Voorts kan men zien dat voor de onderzochte schalen van de CBCL het aantal verhogingen bij jongeren die een zeer hoge score melden telkens hoger liggen. Ongeacht de frequentie van conflict ligt het aantal verhogingen hoog. Er is geen eenduidigheid dat jongeren die ouderlijke ruzies melden meer agressie vertonen. Dit is in overeenstemming met wat statistisch werd gevonden.

Samenvatting:

Verdeeld over een lage, een gemiddelde en een hoge frequentie van geweld behalen 58 van de 72 respondenten een hoge of zeer hoge score op de BDHI-D. Eveneens wordt er een groot aantal verhogingen weergegeven op de CBCL ongeacht welke frequentie van ruzies. De hypothese dat jongeren die ouderlijke conflicten melden meer agressie vertonen werd zowel statistisch als kwalitatief niet bevestigd.

3.2.2 Tussen jongens en meisjes die ouderlijke ruzies melden is er een verschil in het vertonen van internaliserende problemen.

Het aantal jongens en het aantal meisjes die internaliserende problemen melden wordt in tabel 3 weergegeven.

Tabel 11: Internaliserende problemen volgens geslacht.

	Normaal	Borderline Clinical Range	Clinical Range
Jongens	59,0% (N=23)	20,5% (N=8)	20,5% (N=8)
Meisjes	60,6% (N=20)	15,2% (N=5)	24,2% (N=8)

Vervolgens werd deze hypothese nagegaan aan de hand van de Mann-Whitney test. Als eerst werd de mediaan van de variabelen berekend. Nadien werden de variabelen geslacht en internaliserende problemen onderworpen aan de Mann-Whitney test. De verwachting van Rossman, e.a. (2000); Cummings, e.a. (1994) dat er een verschil is tussen jongens (Mdn= 1) en meisjes (Mdn= 1) die ouderlijk conflict melden in het vertonen van internaliserende problemen werd zowel bij een lage frequentie (U= 91.000, ns, r=.769), als bij een gemiddelde frequentie (U= 94.000, ns, r=.917), als bij een hoge frequentie (U= 29.500, ns, r= .819) niet bevestigd.

Bij de kwalitatieve analyse van deze hypothese wordt er gekeken naar de schalen die verband houden met internaliserende problemen (Anxious/Depressed, Withdrawn/Depressed en Somatic Complains).

Gezien de relevantie voor dit onderzoek worden de Borderline Clinical range en de Clinical range scores telkens samengenomen. Men gaat dus enkel kijken of een schaal verhoogd is of niet.

Onderstaand tabel geeft het aantal jongens en meisjes weer die een verhoging vertonen. Het betreft minstens een verhoging op een van de volgende schalen: Anxious/Depressed, Withdrawn/Depressed, Somatic Complains en Total Problems.

Tabel 12: aantal jongens en meisjes die een verhoging vertonen op schalen die verband houden met internaliserende problemen voor lage, gemiddelde en hoge frequentie van conflict

	Lage frequentie		Gemiddelde frequentie		Hoge frequentie	
	verhogingen	Geen verhogingen	verhogingen	Geen verhogingen	verhogingen	Geen verhogingen
Jongens	9/16	7/16	8/16	8/16	5/7	2/7
Meisjes	5/12	7/12	6/12	6/12	7/9	2/9

In Tabel 12 kan men opmerken dat jongens die een lage frequentie van geweld melden meer verhogingen vertonen op schalen die verband houden met internaliserende problemen. Meisjes vertonen enigszins meer verhogingen wanneer er een hoge frequentie van geweld wordt gemeld.

Volgende tabel geeft het voorkomen van de verhogingen in de schalen die gerelateerd zijn aan internaliserend probleemgedrag. Deze schalen betreffen Anxious/ Depressed, Withdrawn/ Depressed en Somatic Complaints. Gezien de onderzoeksvraag wordt hier geen rekening gehouden met de schaal Totaal probleemgedrag.

Men moet er rekening mee houden dat sommige jongeren meerdere verhogingen op verschillende schalen vertonen.

Tabel 13: voorkomen van verhogingen in de schalen die gerelateerd zijn aan internaliserend probleemgedrag volgens geslacht voor lage, gemiddelde en hoge frequentie van conflict

	Lage frequentie			Gemiddelde frequentie		
	Anxious/ Depressed	Withdrawn/ Depressed	Somatic complaints	Anxious/ Depressed	Withdrawn/ Depressed	Somatic Complaints
Jongens	1/16	5/16	1/16	3/16	4/16	2/16
meisjes	1/12	1/12	2/12	4/12	1/12	2/12

	Hoge frequentie		
	Anxious/ Depressed	Withdrawn/ Depressed	Somatic complaints
Jongens	3/7	3/7	0/7
Meisjes	2/9	3/9	4/9

Wanneer men gaat kijken naar de jongeren die meerdere verhogingen weergeven kan men opmerken dat bij de jongeren die een lage frequentie van conflict melden is er 1 jongen die zowel een verhoging op Anxious/ Depressed als op Withdrawn/ Depressed vertoont.

In de groep jongeren die een gemiddelde frequentie van geweld melden zijn er 2 jongens die een verhoging hebben op zowel Anxious/ Depressed als op Withdrawn/ Depressed. Er is 1

jongens die een verhoging vertoont op Anxious/ Depressed en op Somatic Complaints. En er is 1 jongen die een verhoging op Withdrawn/ Depressed en op Somatic Complaints heeft.

Binnen deze groep zijn er 2 meisjes die een verhoging vertonen op zowel Anxious/ Depressed als op Somatic Complaints.

Ten slotte zijn er in de groep van jongeren die een hoge frequentie van geweld melden 2 jongens die zowel een verhoging vertonen op Anxious/ Depressed als op Withdrawn/ Depressed. Er is 1 meisje die een verhoging vertoont op zowel Anxious/ Depressed als op Somatic Complaints. 1 meisje heeft die een verhoging op Withdrawn/ Depressed en op Somatic Complaints. En ten slotte is er 1 meisje die een verhoging vertoont op de 3 schalen die internaliserend gedrag nagaan.

In deze tabellen ziet men dat jongens die een lage frequentie van ruzies melden meer verhogingen vertonen op Withdrawn/ Depressed. Meisjes die een gemiddelde frequentie van conflict melden meer verhogingen vertonen op Anxious/ Depressed dan jongens, maar jongens vertonen meer verhogingen op Withdrawn/ Depressed. Bij de meisjes die een hoge frequentie van conflict melden valt het op dat meisjes meer Somatic complaints gaan vertonen.

In onderstaande tabel wordt het aantal verhogingen op het totaal probleemgedrag weergegeven. Rekeninghoudend met de onderzoeksvraag worden enkel de verhogingen die voornamelijk te wijten zijn aan scores op de schalen betreffende het internaliserend gedrag hier in opgenomen. Wanneer de jongere een verhoging vertoont op de schaal voor het totale probleemgedrag en wanneer deze verhoging niet voornamelijk te wijten is aan scores op de schalen betreffende het internaliserend gedrag werd dit hier niet in opgenomen. Er moet opgemerkt worden dat sommige jongeren een verhoging op het Totaal Probleemgedrag hebben doordat ze verhogingen vertonen op zowel internaliserende gedragingen als externaliserende gedragingen.

Tabel 14: aantal verhogingen op totaal probleemgedrag volgens geslacht bij jongeren die verhogingen op de schalen gerelateerd aan internaliserend probleemgedrag vertonen voor lage, gemiddelde en hoge frequentie van conflict

Verhogingen Totaal Probleemgedrag			
	Lage frequentie	Gemiddelde frequentie	Hoge frequentie
Jongens	2/16	7/16	4/7
meisjes	1/12	5/12	5/9

Tabel 15: aantal jongeren die geen verhogingen vertonen op Totaal Probleemgedrag volgens geslacht voor lage, gemiddelde en hoge frequentie van conflict

Geen verhogingen Totaal Probleemgedrag			
	Lage frequentie	Gemiddelde frequentie	Hoge frequentie
Jongens	12/16	9/16	2/7
meisjes	11/12	6/12	2/9

Bij de jongeren die een lage frequentie van conflict melden is er 1 jongen en 1 meisje die zowel een verhoging vertonen op internaliserend probleemgedrag als externaliserend probleemgedrag. Er zijn 6 jongens en 5 meisjes die een verhoging vertonen op zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag en die een gemiddelde frequentie van geweld melden. En bij de jongeren die een hoge frequentie van geweld melden zijn er 2 jongens en 2 meisjes die op beide een verhoging vertonen.

Hierbij moet er opgemerkt worden dat 1 meisje dat een hoge frequentie van conflict meldt, een verhoging vertoont op het Totaal Probleemgedrag maar geen verhoging op de internaliserende of externaliserende gedragingen, deze werd niet opgenomen in deze tabellen.

In tabel 14 kan er opgemerkt worden dat het aantal verhogingen op het Totaal Probleemgedrag ongeveer gelijk verdeeld is over jongens en meisjes.

In tabel 15 kan men zien dat naarmate de frequentie van de conflicten toeneemt het aantal jongeren dat geen verhoging behaalt op Totaal Probleemgedrag afneemt.

Samenvatting:

De hypothese dat meisjes die ouderlijke conflicten melden meer internaliserende gedragingen zouden vertonen werd zowel statistisch als kwalitatief niet bevestigd. Zowel jongens als meisjes vertonen verhogingen op schalen betreffende internaliserende gedragingen op de CBCL.

3.2.3. Tussen jongens en meisjes die ouderlijke ruzies melden is er een verschil in het vertonen van externaliserende problemen.

Het aantal jongens en het aantal meisjes die externaliserende problemen melden wordt in tabel 16 weergegeven.

Tabel 16: Externaliserende problemen volgens geslacht.

	Normaal	Borderline	Klinisch verhoogd
Jongens	56,4% (N=22)	10,3% (N=4)	33,3% (N=13)
Meisjes	69,7% (N=23)	15,2% (N=5)	15,2% (N=5)

Ook deze hypothese werd getoetst aan de hand van de Mann-Whitney test. Ten eerste werd de mediaan van de variabelen gemeten, dan werden de variabelen geslacht en externaliserende problemen onderworpen aan de Mann-Whitney test.

Er werd geen ondersteuning gevonden voor de verwachting dat er een verschil is tussen jongens (Mdn= 1) en meisjes (Mdn= 1) die ouderlijke ruzies melden in het vertonen van externaliserende problemen (Rossman, e.a. (2000); Cummings, e.a. (1994)).

Lage frequentie (U= 74.500, ns, r= .162), gemiddelde frequentie (U= 78.000, ns, r= .367), hoge frequentie (U= 28.500, ns, r= .712)

Bij de kwalitatieve studie van deze hypothese wordt er gekeken naar de schalen die verband houden met externaliserende problem.

Gezien de relevantie voor dit onderzoek worden de Borderline Clinical range en de Clinical range scores telkens samengenomen. Men gaat dus enkel kijken of een schaal verhoogd is of niet.

Onderstaand tabel geeft het aantal jongens en meisjes weer die een verhoging vertonen. Het betreft minstens een verhoging op één van de volgende schalen: Rule-Breaking Behavior, Aggressive Behavior en Total Problems

Tabel 17: aantal jongens en meisjes die een verhoging vertonen op schalen die verband houden met externaliserend probleemgedrag voor lage, gemiddelde en hoge frequentie van conflict

	Lage frequentie		Gemiddelde frequentie		Hoge frequentie	
	verhogingen	Geen verhogingen	verhogingen	Geen verhogingen	verhogingen	Geen verhogingen
Jongens	6/16	10/16	10/16	6/16	4/7	3/7
meisjes	1/12	11/12	7/12	5/12	7/9	2/9

In Tabel 17 behalen jongens die een lage frequentie van conflict melden een hoger aantal verhogingen op schalen die verband houden met externaliserend probleemgedrag. Meisjes die een hoge frequentie van geweld melden vertonen meer verhogingen dan jongens.

Volgende tabel geeft het voorkomen van de verhogingen in de schalen die gerelateerd zijn aan externaliserend probleemgedrag. Deze schalen betreffen Rule-Breaking Behavior en Aggressive Behavior. Men moet er rekening mee houden dat sommige jongeren verhogingen op verschillende schalen vertonen.

Tabel 18: voorkomen van verhogingen in de schalen die gerelateerd zijn aan externaliserend probleemgedrag volgens geslacht voor lage, gemiddelde en hoge frequentie van conflict

	Lage frequentie		Gemiddelde frequentie		Hoge frequentie	
	Rule-breaking Behavior	Aggressive Behavior	Rule-breaking Behavior	Aggressive Behavior	Rule-breaking Behavior	Aggressive Behavior
Jongens	3/16	2/16	6/16	6/16	2/7	3/7
meisjes	1/12	0/12	1/12	2/12	1/9	2/9

Wanneer men gaat kijken naar de jongeren die meerdere verhogingen vertonen kan men het volgende opmerken. Bij de jongeren die een lage frequentie van conflict melden is er 1 jongen die een verhoging op Rule- Breaking en Aggressive Behavior vertoont. In de groep jongeren die een gemiddelde frequentie van conflict melden zijn er 4 jongens en 1 meisje die een verhoging vertonen op beide schalen. En, tot slot, van de jongeren die een hoge frequentie van conflict melden is er 1 jongen en 1 meisje die een verhoging vertonen op beide schalen.

In tegenstelling tot de resultaten bekomen met de Mann-Whitney testen kan men opmerken dat jongens die zowel een lage, als een gemiddelde, als een hoge frequentie van conflict melden meer verhogingen vertonen op schalen die gerelateerd zijn aan externaliserend probleemgedrag. En men ziet ook stijging naarmate de frequentie van conflict toeneemt, er worden meer verhogingen gerapporteerd bij de gemiddelde en hoge frequentie van conflict.

In onderstaande tabel wordt enkel rekening gehouden met de verhogingen op het totaal probleemgedrag. Rekeninghoudend met de onderzoeksvraag worden enkel de verhogingen die voornamelijk te wijten zijn aan scores op de schalen betreffende het externaliserend gedrag hier in opgenomen. Er moet opgemerkt worden dat sommige jongeren een verhoging op het Totaal Probleemgedrag vertonen doordat ze verhogingen vertonen op zowel internaliserende gedragingen als externaliserende gedragingen.

Tabel 19: aantal verhogingen op Totaal Probleemgedrag volgens geslacht bij jongeren die verhogingen vertonen op de schalen die gerelateerd zijn aan externaliserend probleemgedrag voor lage, gemiddelde en hoge frequentie van conflict

Totaal Probleemgedrag			
	Lage frequentie	Gemiddelde frequentie	Hoge frequentie
Jongens	3/16	7/16	3/7
meisjes	1/12	6/12	3/9

Tabel 20: aantal jongeren die geen verhogingen vertonen op Totaal Probleemgedrag volgens geslacht voor lage, gemiddelde en hoge frequentie van conflict

Geen verhogingen Totaal Probleemgedrag			
	Lage frequentie	Gemiddelde frequentie	Hoge frequentie
Jongens	11/16	9/16	2/7
meisjes	12/12	6/12	2/9

Bij de jongeren die een lage frequentie van conflict melden is er 1 jongen en 1 meisje die zowel een verhoging vertonen op internaliserend probleemgedrag als externaliserend probleemgedrag. Er zijn 6 jongens en 5 meisjes die een verhoging hebben op zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag en die een gemiddelde frequentie van geweld melden. En bij de jongeren die een hoge frequentie van geweld melden zijn er 2 jongens en 2 meisjes die op beide een verhoging hebben.

Hierbij moet er opgemerkt worden dat 1 meisje die een hoge frequentie van conflict meldt, een verhoging vertoont op het Totaal Probleemgedrag maar geen verhoging op de internaliserende of externaliserende gedragingen, deze werd niet opgenomen in deze tabellen.

Hoewel in tegenstelling tot wat statistisch werd onderzocht kan men in tabel 19 een tendens zien dat jongens die een hoge frequentie van conflict melden meer verhogingen vertonen op Totaal probleemgedrag dan meisjes. Tabel 20 toont aan dat naarmate de frequentie van de conflicten toeneemt het aantal jongeren dat geen verhoging behaalt op Totaal Probleemgedrag afneemt.

Samenvatting:

Statistisch werd de hypothese dat jongens die ouderlijke conflicten melden meer externaliserende gedragingen vertonen niet bevestigd. Kwalitatief wordt er wel ondersteuning gevonden. Er kan opgemerkt worden dat jongens meer externaliserend probleemgedrag gaan vertonen naarmate de frequentie van het conflict toeneemt.

In het volgende onderdeel wordt er overgegaan tot de besprekingen van de bekomen resultaten.

4. BESPREKING

Hierna worden de resultaten van dit onderzoek besproken. Deze resultaten worden vergeleken met onderzoeken die werden beschreven in het literatuurgedeelte. Daarnaast zullen aanbevelingen worden gegeven voor verder onderzoek.

In dit onderzoek worden er **hogere prevalentiecijfers** gevonden dan de prevalentiecijfers die gepubliceerd werden door de vereniging Rosadoc (Vanthienen, 2002a). Dit kan in de eerste plaats te wijten zijn aan een verschil in leeftijdsgroep en bevroegde populatie: de cijfers van Rosadoc zijn afkomstig van onderzoek bij vrouwen en mannen tussen de 20 en 40 jaar (Vanthienen, 2002a). De bekomen prevalentiecijfers kunnen ook hoger zijn omdat een andere terminologie werd gebruikt en dit om verschillende redenen: (1) In de vragenlijst wordt geen beperkende omschrijving gegeven van het begrip ouderlijk partnergeweld en (2) telkens wordt er gesproken over ouders die ruzies en/of meningsverschillen hebben. Ouderlijke ruzies/meningsverschillen houden niet altijd geweld in. Hierdoor bestaat de kans dat de gevonden prevalentiecijfers ook hoger zijn. Het kan dus aangewezen zijn in verder onderzoek de term ouderlijk partnergeweld te gebruiken (in plaats van ruzies/meningsverschillen). De haalbaarheid van dit soort onderzoek speelt ook een rol. Het is immers niet evident om door middel van een vragenlijst ouderlijke conflicten in een niet-klinische populatie te onderzoeken. (3) De prevalentiecijfers werden berekend aan de hand van de score op CPIC. Voor deze vragenlijst werden geen normen gevonden waardoor een vergelijking met een normgroep niet mogelijk was. Hierdoor bestaat er een kans dat de gevonden cijfers een vertekend beeld geven. Toch kan de bedenking worden gemaakt of normen wel noodzakelijk zijn. Het kan immers moeilijk zijn te bepalen vanaf wanneer dit geweld voldoende ernstig is om een invloed te hebben op kinderen. We kunnen stellen dat ouderlijke ruzies die frequent optreden én hevig zijn altijd een invloed zullen hebben op de aanwezige kinderen.

De eerste hypothese die stelt dat jongeren die ouderlijke ruzies melden, meer agressie vertonen, werd zowel statistisch als kwalitatief niet bevestigd. Deze hypothese was onder andere gebaseerd op een studie van Neller, e.a. (2005). Zij onderzochten de relatie tussen trauma en agressie. Deze resultaten zijn eveneens in tegenstelling met de leertheoretische benadering. Deze stelt dat kinderen sneller agressief gedrag zullen gebruiken om conflicten op te lossen wanneer ze dit van hun ouders geleerd hebben. (Grych & Fincham, 1990; Carlson, 1990; Overtoon (ed), 2002; Vanthienen, 2002 b). Een verklaring voor het verschil in resultaten zou kunnen zijn dat binnen het huidig onderzoek niet alleen over partnergeweld gesproken wordt maar ook over meningsverschillen en ruzies tussen ouders. Hierdoor kan niet concreet worden nagegaan in hoeverre er daadwerkelijk huishoudelijk

partnergeweld aanwezig is en in hoeverre dit een trauma vormt voor de jongere. Een tweede verklaring zou kunnen zijn dat binnen het huidige onderzoek slechts gebruik gemaakt werd van items die betrekking hebben op de directe agressie van de BDHI-D vragenlijst. Door geen gebruik te maken van de items die betrekking hebben op de indirecte agressie zou men een onvolledig beeld kunnen gevormd hebben van de agressie. Het zou aangeraden zijn in verder onderzoek hier wel rekening mee te houden.

Wanneer deze hypothese kwalitatief werd onderzocht kon men opmerken dat een groot aantal jongeren binnen dit onderzoek (**58 van de 72**) een hoge of zeer hoge score behaalt op de BDHI-D en dit verdeeld over een lage, gemiddelde en hoge frequentie van conflict. Hieruit zou men kunnen besluiten dat een groot gedeelte van de onderzochte jongeren agressief gedrag gebruikt. Echter, men kan hierbij de bedenking maken of dit hoge aantal niet eerder te wijten is aan de gehanteerde vragenlijst. Wat de meting van agressie betreft kunnen er enkele opmerkingen gemaakt worden betreffende de BDHI-D vragenlijst. De indeling van de scores in klassen (zeer laag, laag, gemiddeld,...) zou hierin een rol kunnen spelen. Zo zijn de klassen niet gelijk verdeeld. De klasse zeer laag bevat de scores van 0 tot en met 3, en de klasse zeer hoog bevat de score 10 tot en met 16. De andere de klassen hebben slechts een interval hebben van 1 cijfer, bijvoorbeeld de klasse hoog bevat de scores van 8 tot en met 9. Hierdoor ligt een groot aantal jongeren in de klasse zeer hoog. Een volgende opmerking die gemaakt kan worden is dat vragenlijst op een grote steekproef werd genormeerd, van de leeftijd 15 tot en met 40 jaar. Dit zou een vertekend beeld kunnen opleveren. Ook zou het kunnen dat de normen verouderd zijn. Deze dateren uit 1995 waardoor de mogelijkheid bestaat dat deze niet meer relevant voor de huidige populatie jongeren. Hierdoor zou een vertekend beeld kunnen ontstaan. Het zou in toekomstig onderzoek aangewezen zijn gebruik te maken van meer recentere vragenlijsten die naar agressie peilen.

Wat betreft de verschillen tussen jongens en meisjes die ouderlijke ruzies melden in het vertonen van **internaliserend en externaliserend probleemgedrag** worden de vooropgestelde hypothesen statistisch niet bevestigd. Dit in tegenstelling tot het onderzoek van Rossman, e.a. (2002); Cummings, e.a. (1994). In dit onderzoek werd teruggevonden dat meisjes sneller de schuld bij zichzelf leggen en dit leidt veelal tot internaliserende problemen. Jongens zouden gebruik maken van defensieve mechanismen en zouden eerder geneigd zijn om externaliserende problemen te ontwikkelen (Rossman, e.a. 2002; Cummings, e.a. 1994). Een mogelijke oorzaak die het verschil in resultaten zou kunnen verklaren is de leeftijd. In het onderzoek van Cummings, e.a (1994) wordt een populatie bevraagd tussen negen en twaalf jaar. In huidige onderzoek wordt er gebruik gemaakt van een populatie van 17 -en 18 -jarigen. Deze leeftijdsgroep is zich bewuster van de gevolgen van zijn gedrag en zou daardoor sociaal wenselijker kunnen antwoorden. Een tweede verklaring zou kunnen zijn dat jongeren op deze leeftijd beter in staat zijn om met conflictsituaties om te gaan binnen de huishoudelijke sfeer. Zo heeft deze leeftijdsgroep meer cognitieve mogelijkheden en meer mogelijkheden om met

deze situaties om te gaan, zoals bijvoorbeeld op bezoek gaan bij vrienden wanneer de ouders ruziemaken. (Fantuzzo, e.a. 1997, In Rossman, e.a. 2002; Grych, 1998).

Wanneer deze hypothesen kwalitatief werden onderzocht kan men opmerken dat jongens meer externaliserend probleemgedrag gaan vertonen naarmate de frequentie van conflict toeneemt. Dit is in overeenstemming met de resultaten van Rossman, e.a. 2002; Cummings, e.a. 1994. Hun onderzoek toonde aan dat jongens eerder kwaad worden en agressief gedrag gaan vertonen wanneer de conflicten in frequentie toenemen. Betreffende het internaliserend probleemgedrag kon er kwalitatief geen ondersteuning gevonden worden voor het onderzoek van bovenstaande auteurs. Het is dan ook zo dat zowel jongens als meisjes internaliserende gedragingen vertonen. Dit kan verklaard worden doordat oudere kinderen en adolescenten anders op conflicten reageren, en er zich eerder gaan bij neerleggen (El-Sheikh & Cheskes, 1995) of meer verantwoordelijkheid bij zichzelf leggen.

Bij dit onderzoek kunnen enkele bemerkingen worden geformuleerd. Ten eerste betreft dit onderzoek een niet-klinische populatie. Binnen de geraadpleegde onderzoeken in de literatuur is niet altijd duidelijk of er al dan niet gebruik gemaakt werd van een niet-klinische populatie. Het lijkt dan ook aangewezen in de toekomst studie uit te voeren met enkel studies die een niet-klinische populatie hanteren. Op deze manier kan men een duidelijker beeld vormen over (de effecten van) ouderlijke conflicten binnen een niet-klinische setting. Eveneens is de gehanteerde steekproef (72) niet groot. Hierdoor kunnen geen duidelijke conclusies geformuleerd worden. Het is aangewezen hier naar de toekomst toe rekening mee te houden.

Een volgende bemerking betreft de respondenten. In de geraadpleegde onderzoeken waar er gebruik gemaakt werd van vragenlijsten, zoals de CBCL, werden deze veelal ingevuld door de moeder. In dit onderzoek is het de jongere die de vragenlijst invult en dit zorgt voor een andere invalshoek. Dit kan een verklaring zijn waarom deze studie tot enigszins verschillende bevindingen komt.

Ten vierde wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van variabelen met een ordinaal meetniveau. Hierdoor bleven de mogelijkheden qua statistische verwerkingen eerder beperkt. In toekomstig onderzoek zou het interessanter zijn om gebruik te maken van variabelen met een hoger meetniveau. Indien er een andere indeling van de bekomen scores werd gebruikt had men op een hoger meetniveau te werk kunnen gaan. Door bijvoorbeeld de numerieke waarde van de antwoorden op de vragenlijst te behouden en niet eerst om te zetten in de klasse (bijvoorbeeld: zeer laag, laag, gemiddeld,...) waartoe deze score behoort (bijvoorbeeld: score 6 behoort tot de klasse gemiddeld). Op deze manier had men op interval niveau de resultaten kunnen berekenen en waren er eventueel meer mogelijkheden tot onderzoek op vlak van statistische bewerkingen.

Tevens zou het ook interessant kunnen zijn om dit onderzoek uit te voeren in verschillende provincies en niet enkel gericht op Vlaams –Brabant en Brussel. Op deze manier zouden er vergelijkingen kunnen gemaakt worden. Naar de toekomst toe lijkt het interessant om dit verder te onderzoeken. Om meer duidelijkheid te krijgen van de aard, de frequentie en de intensiteit van de conflicten zou er een aanvullend interview kunnen worden afgenomen.

5. Besluit

Hoewel ons onderzoek slechts kleinschalig is, heeft het toch enige duidelijkheid gegeven voor wat betreft de gevolgen voor kinderen die getuige zijn geweest van ouderlijke ruzies. De bekomen resultaten kunnen niet veralgemeend worden naar heel Vlaanderen of heel België en moeten zeker aan verder onderzoek onderworpen worden. Toch kunnen ze misschien als een leidraad gebruikt worden. Hierna volgen de belangrijkste conclusies.

Ten eerste kunnen we op basis van de bekomen demografische gegevens stellen dat 38,9% van de ondervraagde jongeren weergeeft nauwelijks geconfronteerd te zijn met ouderlijke ruzies, eveneens 38,9% geeft aan af en toe geconfronteerd te zijn met ouderlijke ruzies. En 22,2% geeft aan frequent getuige te zijn geweest van ouderlijke conflicten. De bekomen resultaten tonen aan dat jongeren wel degelijk blootgesteld zijn aan conflicten tussen hun ouders en dat deze jongeren de nodige aandacht verdienen.

Ten tweede is het niet duidelijk of jongeren die getuige geweest zijn van ouderlijke ruzies meer agressie gaan vertonen. In tegenstelling tot wat werd verwacht, werd de vooropgestelde hypothese op basis van de literatuur zowel statistisch als kwalitatief niet bevestigd. 58 van de 72 respondenten behalen een hoge of een zeer hoge score op de BDHI-D. Dit geeft aan dat een groot aantal van de jongeren agressief gedrag kunnen gebruiken ongeacht de frequentie van ouderlijke conflicten.

Tevens werd de hypothese als zouden meisjes die ouderlijke conflicten melden meer internaliserend probleemgedrag vertonen niet bevestigd. De resultaten tonen aan dat zowel jongens als meisjes internaliserende gedragingen vertonen. In tegenstelling tot de verwachting melden meisjes niet meer internaliserende gedragingen dan jongens. Beide geslachten zijn geneigd de verantwoordelijkheid bij zichzelf te leggen of zich er bij neer te leggen.

Ten slotte werd er statistisch geen ondersteuning gevonden betreffende de hypothese dat jongens die ouderlijke ruzies melden meer externaliserend probleemgedrag vertonen. Nochtans werd deze verwachting kwalitatief wel bevestigd. Het externaliserend probleemgedrag neemt toe naarmate de frequentie van de conflicten toeneemt. Jongens gaan meer kwaad reageren en agressief gedrag vertonen wanneer de frequentie van conflict toeneemt.

Op basis van deze resultaten kunnen we besluiten dat jongens die getuige geweest zijn van ouderlijke conflicten externaliserende probleemgedragingen gaan vertonen. Uit

bovenstaande vaststellingen kunnen we onder meer afleiden dat niet alleen de intensiteit en de frequentie van ouderlijke conflicten de effecten ervan op jongeren beïnvloeden maar dat ook geslachtsverschillen hierbij in acht moeten genomen worden.

REFERENTIES

Achenbach, T.,M., & Rescorla, LA., (2001). Manual for the Aseba School-Age Forms & Profiles (ASEBA). USA, Library of Congress

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4de ed.). Washington, DC: Author.

Baarda, D.B.,De Goede, M.P.M., & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. 2de geheel herz. dr. Houten:Stenfert Kroese.

Beke, B.M.W.A., & Bottenberg, M. (2003). *De vele gezichten van huiselijk geweld: aard, omvang en achtergronden*. Amsterdam: B.V. uitgeverij SPW.

Bickham, N.L., & Fiese, B.H. (1997). Extension of the Children's Perceptions of Interparental Conflict Scale for Use With Late Adolescents. *Journal of Family Psychology*, 11(2), 246-250.

Carlson, B.E. (1990). Adolescent observers of marital violence. *Journal of family violence*, 5(4), 285-299.

Cummings, E.M., Davies, P.T., Simpson, K.S. (1994). Marital conflict, gender, and children's appraisals and coping efficacy as mediators of child adjustment. *Journal of Family Psychology*, 8(2), 141-149.

Cox, C.E, Kotch, J.B. & Everson, M.D. (2003). A longitudinal study of modifying influences in het relationship between domestic violence and child maltreatment. *Journal of family violence*, 18(1), 5-17.

Davies, P.T., & Cummings, E.M., (1994), Marital Conflict and Child Adjustment: An Emotional Security Hypothesis. *Psychological Bulletin*. 116(3), 387-411.

El-Sheikh, M. (2005). The role of emotional responses and psychological reactivity in the marital conflict-child functioning link. *Journal of child psychology and psychiatry*, 46(11), 1191-1199.

El-Sheikh, M., & Cheskes, J. (1995) Background verbal and physical anger: A comparison of children's responses tot adult-adult and adult-child arguments. *Child development*, 66, 446-458.

Fantuzzo, J., Boruch, R., Beriana, A., Atkins, M., & Marcus, S., (1997). Domestic violence and children: Prevalence and risk in five major U.S. cities. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 36. 116-112.

Fosco, G.M., DeBoard, R.L., & Grych, J.H., (2007). Making Sense of Family Violence: Implications of Children's Appraisals of Interparental Aggression for Their Short- and Long-Term Functioning. *European Psychologist*, 12(1), 6-16.

Groenendaal, J.H.A., & Van Yperen, T.A. (1994). Beschermende en bedreigende factoren. In Ripens. J., Goudena. P.P., & Groenendaal. J.J.M. (1994). *Preventie van psychosociale problemen bij kinderen en jeudigen*. (pp. 90-117). Houten/Zavemtem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Grych, J.H. (1998). Children's appraisals of interparental conflict: situational and contextual influences. *Journal of family psychology*, 12(3), 437-453.

Grych, J.H. & Fincham, F.D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin*, 108 (2), 267-290.

Grych, J.H., Seid, M., Fincham, F.D. (1992). Assessing marital conflict from child's perspective: The children's perception of interparental conflict scale. *Child development*, 63, 558-572.

Holden, G.W., Geffner, R., Jouriles, E.N. (1998). *Children Exposed to Marital Violence: Theory, Research and Applied Issues*. Whashington: American Psychological Association.

Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (2006). Nationaal actieplan inzake de strijd tegen het partnergeweld: principes, lopende acties en perspectieven. Geraadpleegd op 15 december 2006, op <http://www.igvm.fgov.be/ShowDoc.aspx?levelID=44&objectID=268&lang=nl>

Johnson, N. (1995). Domestic Violence: An overview. In Kingston, P., Penhale, B. (1995). *Family violence and the caring professions*. (pp.101-126). London: Macmillan.

Jouriles, E.N., Norwood, W.D., McDonald, R., & Peters, B. (2001). Domestic violence and child adjustment. In Grych, J.H., & Fincham, F.D. (Ed.), (2001). *Interparental conflict and child development: theory, research, and applications*. (pp.315-336). Cambridge: University Press.

Jouriles, E.N., Spiller, L.C., Stephens, N., McDonald, R. & Swank, P. (2000) Variability in adjustment of children of battered women: the role of child appraisals of interparent conflict. *Cognitive Therapy and Research*, 25, 233-249.

Kernic, M.A., Wolf, M.E., Holt, V.L., McKnight, B., Huebner, C.E., Rivara, F.P. (2002). Behavioral problems among children whose mothers are abused by an intimate partner. *Child Abuse & Neglect*, 27, 1231-1246.

Lange, A., Hoogendoorn, M., Wiederspahn, A., & De Beurs, E. (1995). *De Buss-Durkee Hostility Inventory-Dutch; Handleiding, verantwoording en normering van de Nederlandse Buss-Durkee Aggressievragenlijst*. Lisse: Swets en Zeitlinger.

Litrownik, A.J., Newton, R., Hunter, W.M., English, D., Everson, M.D. (2003). Exposure to Family Violence in Young At-Risk Children: A longitudinal Look at the Effects of Victimization and Witnessed Physical and Psychological Aggression. *Journal of Family Violence, Vol. 18, No. 1, February 2003.*

Margolin, G., Oliver, P.H., & Medina, A.M. (2001). Conceptual issues in understanding the relation between interparental conflict and child adjustment: integrating developmental psychopathology and risk/resilience perspectives. In Grych, J.H., & Fincham, F.D. (Ed.), (2001). *Interparental conflict and child development: theory, research, and applications.* (pp. 9-38). Cambridge: University Press.

McCloskey, L.A., Figueredo, A.J., & Koss, M.P., (1995). The Effects of Systemic Family Violence on Children's Mental Health. *Child Development, 66(5), 1239-1261.*

McDonald, R. & Grych, J.H. (2006). Young children's appraisals of interparental conflict: Measurement and links with adjustment problems. *Journal of family psychology, 20(1), 88-99.*

McGee, C., (2000). *Childhood experiences of domestic violence.* London: Kingsley.

Neller, D.J., Denney, R.L., Pietz, C.A., Thomlinson, R.P. (2005). Testing the Trauma Model of Violence. *Journal of Family Violence, 20(3), 151-160.*

Rossmann, B.B. R., Hughes, H., M. & Rosenberg, M., S. (2000). *Children and interparental violence: the impact of exposure.* Philadelphia: Brunner/Mazel.

Oosterlaan, J. & Veerman, J.W. (2002). Achtergronden en gebruik van vragenlijsten voor het vaststellen van emotionele en gedragsproblemen bij kinderen. In Kievit, Th., Tak, J.A. & Bosch, J.D. (red.), (2002). *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen.* (6de herziene druk). (pp.255-300). Utrecht: de Tijdstroom

Scheurs, P.J.G., Van De Willige, G., Brosschot, J.F., Tellegen, B., Graus, G.M.H. (1993). *De Utrechtse Coping Lijst. Omgaan met problemen en gebeurtenissen.* (herziene handleiding) Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.

Shipway, L. (2004). *Domestic Violence: A handbook for health professionals.* London: Routledge.

Siegel, S., Castellan, N.J. Jr. (1988). *Nonparametric statistics for the behavioral sciences.* 2de ed. New York: McGraw-Hill.

Sternberg, K.J., Baradaran, L.P., Abbott, C.B., Lamb, M.E., Gutterman, E. (2005). Type of violence, age, and gender differences in the effects of family violence on children's behavior problems: A mega-analysis. *Developmental Review, 26, 89-112.*

Ten Brink, L.T., & Veerman, J.W. (1998). Risicofactoren en protectieve factoren in de ontwikkeling van kinderen en adolescenten. In Bosch, J.D. e.a. (1998-1999). *Jaarboek ontwikkelingspsychologie, orthopedagogiek en kinderpsychiatrie* 3. (pp. 13-46). Houten, Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Vanthienen, A. (2002 a). *Partnergeweld in cijfers*. Geraadpleegd op 15 december 2006, op <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/factsheets/nr16.pdf>.

Vanthienen, A. (2002 b). *Huiselijk geweld: oorzaak en gevolgen*. Geraadpleegd op 15 december 2006, op <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/factsheets/nr18.pdf>.